

Muzicieni români în texte și documente (XXV) Fondul Aurelia Cionca (III)

Viorel Cosma

*Ultima parte a **Amintirilor** pianistei Aurelia Cionca, se referă la perioada anilor 1926-1945. Este etapa de maturitate artistică a profesoarei și interpretei bucureștene, momentul major fiind descoperirea muzicologului Octavian Beu a **Rapsodiei Române** de Franz Liszt și popularizarea partiturii în recitaluri pline de succes în țară și peste hotare ale Aureliei Cionca, continuarea legăturilor pianistei cu Casa Regală (în special cu regina Maria) a României, cu prințesa Sofia de Wied, nepoata reginei Carmen – Sylva și regele Carol al II-lea, prima audiție absolută a **Concertului pentru pian și orchestră** de Sabin Drăgoi, sub bagheta maestrului Ionel Perlea, anii grei ai celui de-al doilea război mondial (1940-1945), cutremurul de pământ devastator pentru bucureșteni, rebeliunea legionară, refugiul familiei Cionca în Ardeal (Sebeș) la familia soțului, Horia Pipoș, clipele dramatice ale bombardamentului american din 4 aprilie 1944 și a celui german din august 1944.*

*Desigur că paginile memorialiste cele mai interesante rămân cele consacrate concertelor de la Viena, Berlin (în repetate rânduri), Lipsca și Oranienburg, recitalurilor de la București în propriul salon de muzică, unde pe lângă personalitățile românești și străine (Claudio Arrau, Arthur Rubinstein, Wilhelm Kempff, W. Gieseking), participau și regina Maria, regina Elisabeta a Greciei și prințesa Sofia de Wied, debuturilor elevilor profesoarei Aurelia Cionca (Radu Mihail, Victoria Milicescu etc.) la Ateneul Român și în propria sa casă din Cotroceni, prezenței sale la premierele de operă **Kir Ianuleade** de Sabin Drăgoi și **Alexandru Lăpușneanu** de Alexandru Zirra (cu mici aprecieri critice).*

Nu lipsesc anecdote și întâmplări amuzante care dau culoare și farmec acestei literaturi romantice, majoritatea petrecute în cercuri înalte ale societății românești și germane (unde fusese recomandată în tinerețe de regina Elisabeta și apoi, de regina Maria), cultivate cu o rară consecvență de Aurelia Cionca.

*Valoarea documentară a acestor „**Amintiri**” este indiscutabilă, fiindcă acoperă aproape o jumătate de secol din viața muzicală*

românească. Copil-minune, adorat de Casa Regală a României, Aurelia Cionca dezvăluie momente inedite care au stat „ascunse” multă vreme din motive politice, unele referitoare la George Enescu și acest mediu aristocratic, puțin abordat în istografia noastră.

Carmen Sylva

Amintiri (III)

de Aurelia Cionca

Plec din Varșovia cu cele mai frumoase impresii, după ce am vizitat pe lângă unele clădiri interesante și vechia catedrală a Crucii, unde se păstrează ca o relicvă într-o capsulă de argint inima lui Frederic Chopin.

Înainte de a părăsi vechiul oraș istoric, sunt invitată la deschiderea unei expoziții de tablouri în prezența întregii aristocrații poloneze. Sunt prezentată multor personaje proeminente și unor voievozi și voievodese care îmi fac cele mai măgulitoare complimente privitoare la concertul meu. Printre altele, o bătrână principesă îmi declară categoric că sunt cea mai mare pianistă a lumii. Tot atunci cunosc și pe d-na Grabsky, soția cunoscutului ministru polonez. Fratele compozitorului Brzezinsky, care mi-a prezentat toată lumea aceasta simandicoasă și care pare a avea o situație mare în Varșovia, mă invită acasă la dejun, unde cunosc și pe soția sa, o doamnă fină și bine crescută. Cât pe aci să fac o gafă și să mă înființez la dejun la ora 1, cum e normal în Europa peste tot, însă la vreme mi se spune de un prieten, că polonezii obișnuiesc să dejeneze abia la ora 4 după amiaza. La masă mi se servește tradiționalul borș roșu de sfeclă, servit în cești fine. De altfel sfeclele mă urmăresc la toate mesele, dejun și seară. Se consumă sub toate formele: găluște, supe, pureuri, garnituri, în fine văd tot roș din pricina lor. Vinul este o raritate și foarte scump, așa că mă mulțumesc a consuma sifon, ca toată lumea.

Orașul Varșovia are un „ce” aristocratic, mai mult, bine înțeles, al trecutului. Plin de castele străvechi, biserici și catedrale înegrite de vremuri și poduri pe sub care trece apa Vistulei, un râu mare cu valuri neastâmpărate.

Gara principală, o deziluzie, mă așteptam la o gară de proporții mari, când colo este cu un aspect destul de modest, prea modest chiar.

Uitai să povestesc că în călătoria mea de la Berlin la Varșovia, fiind într-un cupeu plin de militari, ofițeri polonezi de la graniță încoace, un bătrân general, cu o barbă de Moș Crăciun, îmi spunea în limba polonă că mă place grozav și dacă n-aș vrea să-l iau de soț. Lucru care mi se traduse imediat de ceilalți tineri ofițeri, care fac haz enorm pe socoteala generalului. Eu arăt inelul meu din deget, spunând că “gata, nu mai sunt liberă”. Mare regret pe general, care

continuă să-și mângâie barba uriașe aruncându-mi priviri înflăcărâte și bând ceai servit pe la toate stațiile, în ceainice enorme, de către chelneri din gărilile pe unde trecem. Polonezii sunt extrem de amabili cu noi românii, mai ales la vama și la pașapoarte, unde nu știau cum să fie mai prevenitori față de "pani rumânsky" (doamna română).

Drumul de la Varșovia l-am făcut noaptea, când nemerind într-un compartiment de dame, aproape toate având câte un copil mic care se lua la întrecere plângând și urlând (însă toți drăgălași), se poate lesne închipui de ce fel de odihnă am putut să mă bucur! În fine iată-mă la Berlin și de acolo mă îndreptai spre Oranienburg, unde buna mea Gertrud mă primi cu brațele deschise.

După câțva timp am fixat concertul din Berlin, unde, după cum am povestit mai sus, n-am izbutit să am altă sală de concert decât sala Grotrian-Steinweg. Un domn, Hensgen, bun muzician, azi organistul bisericii Sf. Cruci de la Postdamm, îmi fu de mare folos pentru aranjament și presă. În seara concertului principalii reprezentanți ai presei asistaseră la recital și fură plini de entuziasm. Bunul meu prieten compozitorul Brzezinsky, acum consul al Poloniei la Breslau, veni expres să mă audă, mai ales că în program figura și Preludiu și Fuga mie dedicată de dânsul și care obținuse premiul Chopin. După mulți ani ne revedem iarăși, nu fără emoție, deoarece mă cunoscuse copil la Lipsca și acum eram, după spusele lui, "eine schöne junge Frau".

Din gara Oranienburg plecasem împreună cu prietena mea și urmată de un convoi de admiratoare și admiratori, cu 1 ½ oră înaintea concertului. Călătoria dura 45 de minute, în care timp eu îmi făcui un somn, care mă învioară mult, spre marea uimire a Trudchenei, care nu putea să priceapă calmul acesta înainte de concert. Ea avea în schimb, un trac teribil, atât de emoționată era, încât de-abia făcuse câțiva pași în gara Stettin, unde coborîsem, când se lungi pe peron cu tot ce avea în brațe, în hazul tuturor pasagerilor. O pusei pe picioare și luarăm o mașină care ne transportă la sala de concert.

Fiind în bună dispoziție, am reușit a entuziasma numărul restrâns de ascultători, printre care se afla și ilustra bătrână doamna Maria von Bülow, a doua soție a marelui dirijor și pianist Hans von Bülow. Plină de încântare veni la mine, după concert, felicitându-mă și spunându-mi că interpretarea clasicilor era întocmai în felul interpretărilor marelui său soț. După concert am luat masa în trei, împreună cu compozitorul Brzezinski la un mare restaurant din Berlin, Rheingold.

Pe la orele 12 plecăm spre Oranienburg, mulțumite complet și prietena mea, în fine liniștită și bucuroasă, că a scăpat de trac,

luându-ne rămas bun pentru a doua zi de la compozitorul Brzezinsky, care era invitatul nostru la dejun. Acest dejun luă proporții hazlii, deoarece neavând cine să se ocupe de menu, prietena mea fiind toată ziua în laborator, nu putuse să pregătească decât un fel de mâncare (azi ar fi la modă în Germania) "Wienerschnitzel", iar ca desert fructe și niște prăjituri! Polonezul obișnuit cu dineuri somptuoase, făcu ochii cam mari! Cu toate acestea buna dispoziție nu lipsi, Brzenzinski se așeză la pian și ne cântă mazurci de Chopin, așa cum numai el știa să interpreteze ritmurile înflăcărate ale dansurilor marelui său compatriot și ne mai cântă lucruri frumoase de alți câțiva compozitori tradiționali. Era plin de vervă și mai nu dansa și el, pătruns de ritmurile îndrăcite la pian! Pe urmă își aminti de plecare. Mai avea câteva minute și gara nu era aproape. Plecă cu grabă însoțit de mine, însă uitând pe masă niște hârtii importante. Prietena mea observând scena trimite cu zor după noi o estafetă cu aceste hârtii, pe o bravă menajeră care din întâmplare trecuse pe acolo, și aceasta se luă la goană după noi, care alergam din răspuțeri, țipând după noi că are niște hârtii uitate. În fine, după ce ne puserăm pe un răs, văzând cum de grabă îi săreau pantofii din picioare. Luaram hârtiile în primire și trenul fu ajuns în ultimul moment, când pe nerăsuflăte bietul Brzezinski își luă rămas bun din fereastra trenului, care pornea deja. Muzica îi luase noțiunea timpului, cum și nouă la fel. Dar acestea sunt ceasuri adevărate de artă, când totul este uitat dimprejurul tău.

La Berlin mai făcui cunoștința unei interesante personalități artistice, cântăreața Elisabeth Ohloff, de la care Trudchen lua lecții regulate de canto. Înaintea războiului era răsfățată la curtea imperială, fiind și femeie frumoasă și o adevărată artistă, iar acum trăia împreună cu mama sa, într-un cerc format numai din personalități artistice ca Rezniczek, compozitorul german, născut din mamă româncă, pianistul Schnabel cu soția, Flesch marele violonist și mulți alții.

După succesul concertului din Berlin sunt hotărâtă a reveni în toamnă spre a da din nou un concert în metropola Germaniei.

Revenind în țară după o absență de trei luni, îmi reiau ocupațiile obișnuite, bucurându-mă de a mă afla iarăși între ai mei, pe care i-am dorit mult tot timpul. Plină de bucurie a fost revederea cu Horia, care m-a primit, ca de obicei, cu flori și bomboane în toate colțurile casei.

Ne preocupă gândul unei construcții a casei noastre, terenul fiind deja în posesia noastră și așezat în cartierul Cotrocenilor, foarte sănătos de locuit. Gândul de-a avea un mare salon de muzică, unde să pot primi prieteni și iubitori de muzică aleasă, mă încântă mult. Începem dară această construcție a locuinței noastre care se termină

În anul 1926 toamna, iar în primăvară (1927) ne vom muta acolo. Până atunci însă am avut de trăit o epocă grea a vieții mele, despre care voi mai vorbi mai târziu.

Venind vara, plecăm ca de obicei în Transilvania, unde canicăierii ne putem odihni, pentru a avea forțele necesare de lucru și pentru tot ce ne așteaptă din nou la reîntoarcere.

Însă iată că toamna nu se anunță prea bine, mai întâi prin greaua îmbolnăvire a soacrei mele, care se afla în Cluj și pe care a trebuit să o aducem pentru a o îngriji mai bine, la București, fiind prea singură în casa ei din Cluj. În tovarășia unei nepoatei ei, o aducem la București și o instalăm în locuința mamei mele, ca mai încăpătoare. Nu trece mult și sora mea Marioara se îmbolnăvește și ea de scarlatină, spre spaima bieteii mame. Fiind boală molipsitoare, fetița este transportată la spitalul de copii, de sub îngrijirea doctorului Mihail Mirinescu. Mama nu-și părăsi copila și plecă cu ea la spital, unde timp de aproape șase săptămâni au rămas despărțite de noi.

Eu în acest timp greu trebuia să-mi fac bagajele de drum pentru a pleca în Germania. Lesne se poate închipui cât de greu îmi vine să-mi părăsesc casa în asemenea împrejurări.

Plec din nou spre Germania și călătoresc în bune condiții. La graniță (Beuthen) toți călătorii sunt cu de-amănuntul cercetați spre a nu face contrabandă de tutun și bijuterii. O femeie este la dispoziția doamnelor. Când îmi vine mie rândul mă întreabă ce caut în Germania. Spun că am de dat concerte. Ca prin farmesc cerbera se luminează la față, declarându-mi că "ich bin auch Pianistin". Și cu mare solitudine renunță la scotocit. De altfel toți sunt cu multă bunăvoință față de artiștii călători.

După ce trecem granița, o doamnă mai în vârstă, care se afla în compartimentul meu, îmi declară râzând că toate acele și agrafele ce le are în pălărie sunt cu briliante adevărate! Poliția graniței nu s-a uitat bine la pălăria doamnei. De altfel doamna era o princesă, după cum îmi dezvăluie mai târziu. Seara coboară într-o stație mare, iar eu rămân singură deocamdată.

Nu trece mult și se suie un individ care imediat îmi inspiră grije. Și adevărat că nu trece mult și începe să-mi toarne la complimente. Eu de teamă nu-mi vine să mă întind pe canapea, deși picam de osteneala drumului. Ba îmi admira "părul meu cu nuanță roșie", sau picioarele mici. În fine pe la miezul nopții dă Dumnezeu și plictisitorul don Juan coboară și răsufu ușurată, putând acum să mă gândesc la o odihnă mai tihnită.

Dimineața ne apropiem de Berlin, vestit prin nenumăratele gări de periferie. Sosesc la Friederich Strasse, unde mă așteaptă o

fostă elevă a mea, care continuă studiile la Berlin. De acolo o luăm spre Stettiner Bahnhof, de unde mă urc în trenul pentru Oranienburg.

După cele 14 stații prin care trecem, sosesc la destinație, în gară așteptată fiind de credincioasa mea prietenă Gertruda. Bucuria revederii și iată-mă acasă la dânsa. Desfac toate darurile aduse, care sunt primite cu chiote de bucurie de exuberanta mea prietenă.

Curând foarte curând trebuie să cânt la Leipziș Berlin, iar Musikverein-ul din O. mă solicită iarăși pentru un recital de pian. Sunt invitată la Berlin la familia Rosenheim, mari mecenai ai muzicii și protectorii pianistului mondial Artur Schnabel. Aci primită cu multă distincție într-o societate aleasă, sunt obiectul atenției generale. Cunosc pe criticul celebru Oscar Bie, pe Artur Schnabel cu celebra sa soție cântăreața Tereza Behr, iar bine cunoscutul șef politic Liebknecht mă conduce la braț la bufet. Amfitrioana casei, o bătrână adorabilă de 84 ani, plină de bunătate și voieșie mă îmbrățișează și mă atrage lângă ea pe o sofa, spunându-mi cât de încântată este că mă poate vedea în casa ei, unde se perindă cei mai mari artiști ai vremii.

După ce s-a servit un bogat bufet, am trecut cu toții în salonul de muzică, unde centrul era ocupat de două pianuri mari Bechstein. Mobilierul din lemn negru sculptat, tapizat cu mătase albastră, care era la fel cu draperiile de la ferestre, făceau un efect armonios și o atmosferă sobră totodată. M-am așezat la unul din marile pianuri și am cântat două rapsodii de Brahms și câteva lucruri de Chopin, stârnind explozii adevărate de entuziasm.

Pianistul Schnabel era extaziat, asemenea și soția sa. Eu socotesc pe Schnabel ca pe unul dintre cei mai mari interpreți ai lui Beethoven, Schubert și Brahms. M-am reîntors noaptea la 1 singură, traversând aproape tot Berlinul cu o mașină, ca s-ajung la Stettiner Bahnhof, unde trebuia să iau trenul de Oranienburg. În tren eram aproape singura persoană, fiind ultimul tren și care ajungea după ora 1 din noapte. Așa că nu mă simțeam în largul meu. Totuși am ajuns cu bine la prietena mea, care încă nu se culcase și mă aștepta îngrijată din cauza orei târzii. Nu ne-am culcat până n-am povestit toate impresiile frumoase culese în acea seară.

A doua zi am asistat la premiera unei interesante opere de Hugo Wolf, "Il Corregidor" opera neterminată și isprăvită de compozitorul Falla. Cântărețul Erb a făcut o adevărată creație din rolul Corregidorului, iar orchestra condusă de Bruno Walter era la înălțime. Tot în Deutsches Opernhaus am mai auzit un Meistersinger de Wagner minunat interpretat cu același dirijor.

Al doilea concert în Berlin îmi aduce aceleași critici splendide, însă nu fără a avea și câteva mai puțin bine scrise de recenzenți evrei, care de pe atunci încă porniseră o campanie contra artiștilor creștini. De data aceasta concertul a fost cu concursul cântăreței Elisabeth Ohloff, pe care am acompaniat-o la pian. Această cântăreață cânta cu multă muzicalitate și înțelegere profundă a compozițiilor ce le interpreta, fără ca vocea sa să fi avut dimensiuni prea mari. Bine înțeles că în pauze odaia artiștilor era înțesată de lume, și Arthur Schnabel era mai mult sus la noi decât în sală, exprimându-și mereu încântarea pentru felul meu de a cânta.

Acestui concert urmă concertul meu din Lipsca. Nu fără emoție adâncă și plină de toate amintirile anilor de studiu revăzui acest oraș mie atât de scump. Fiecare stradă, muzeu, Conservator, îmi erau atât de cunoscute. Concertul avea loc în sala de concerte a Conservatorului, unde obișnuiau acum să cânte toți pianiștii de seamă, sala având o acustică perfectă.

Concertul reușește peste așteptări. Sunt aclamată cu frenezie, iar în pauză sunt asaltată de lume pentru autografe. Criticul muzical Segnitz spune: "Eine wunderbare Frau! Das glücklichste Gemisch von Alfred Reisenauer und Theresa Careno!" Bătrânul maestru al violoncelului Iulius Klengel, care de 10 ani n-a mai asistat la vreun concert, mă felicită spunându-mi: "Die kleine Cionca, jetzt 'Grosse' müsste ich wiedersehen u. hören!" Bunul meu fost profesor de contrapunct și fuge, Emil Paul, e peste măsură de mândru și fericit de succesul mare al fostei sale eleve. Impresarul Rheinhold Schubert, primul impresar creștin al meu și fost al lui Alfred Reisenauer, își amintea cu emoție de succesele marelui maestru, asemănându-mă în continuu cu el!

A doua zi mă duc la Thomas Kirche, spre a asculta Moteta (fiind sâmbătă). Fac cunoștința marelui organist Günther Ramin a cărui artă uluitoare n-are pereche între organiștii Europei. Mă impresionează figura sa, care aduce mult cu a lui Bach. Deși foarte tânăr, atunci abia de 26 ani, este tatăl a 5 copii, și în aceasta urmaș vrednic al marelui cantor de la Școala Sf. Thomas. Îmi spune că a auzit deja despre succesul de eri, toată lumea vorbind despre concertul meu. După amiază plec cu prietena mea nedespărțită care a ținut să fie și la Lipsca la concert, la Schkeuditz (oraș vecin cu Lipsca) unde suntem pofte la o veche cunoștință, d-șoara Martha Scholz și care e proprietara unei mari fabrici de blănuri. O persoană vârstnică, veșnic amorezată și încă plină de iluzii! De altfel, foarte muzicală. Suntem cald primite în mod foarte agreabil. Ne amintim de timpurile de studii, timpuri frumoase care nu se vor mai întoarce.

Vizităm la reîntoarcere muzeul cel mare din Lipsca, spre a revedea o veche cunoștință: Beethoven de Klinger! O minune a sculpturii moderne! Beethoven – Jupiter!

Reîntoarce la Oranienburg aflu vești bune de acasă. Marioara bine și chiar soacra mea mult mai ameliorată ca sănătate.

Mă pregătesc de concert la Oranienburg, concert tradițional, căci nu se putea să trec prin acest orașel să nu fiu rugată de a cânta. În marele Gimnaziu se află o sală foarte simpatică și încăpătoare și un pian Ibach.

Sunt din nou mult emoționată și mai ales bisurile (muzică spaniolă de Albeniz) electrizează sala. După concert, când mi se înmânează flori și o carte cu muzică de Bach, cu o dedicație plină de admirație, urmează un supeu intim la o pereche simpatică, el rus de origine, iar doamna franceză, scriitoare subtilă. De altfel în timpul următor suntem mereu poftite la dineuri și supeuri. Suntem obiectul atenției generale. O tânără d-șoară ne face câteva reușite caricaturi, eu și Trudchen în diferite situații comice.

Într-o dimineață sosește pe neașteptate un văr al tatălui meu, N. Băilescu. Suntem vesele de această vizită bucureșteană, iar Trudchen îl ospătează cum aputut mai bine. Fiind iarnă "nea Niculae" (cum îi spuneam în glumă) vine cu o căciula de un metru trasă pe urechi, așa că stârnește hazul copiilor din Oranienburg, care se țin după el, ca după urs, de câte ori trece pe stradă.

Hotărărăm plecarea spre casă împreună și iată-mă iar pe drum spre București, unde sunt așteptată cu nerăbdare și unde voi avea și unele surprize triste în anul în curs.

Suntem acasă cu două săptămâni înaintea sărbătorilor de Crăciun. Mama soțului meu se bucură încă cu noi toți de strălucirea bradului tradițional, cu toate că boala ei se agravase. Într-adevăr după trei luni de zile închise ochii pe veci, mult regretată de fiii ei și toți prietenii care admirau într-însa pe femeia activă și extrem de energică, nădejdea și refugiul multora în anii grei ai războiului. Prietenă bună a marelui Vasile Lucaci, a fost o dârză naționalistă, care credea fără să clintească viitorul neamului românesc.

După acest timp trist nu trece mai mult de două luni și îmi vine vestea sosirii la București a prietenei mele Gertrude S., care are intenția de a petrece cu noi o lună de vară la Cacova. O primim cu bucurie, însă eu de câtva timp nu mă simțeam tocmai bine.

Această stare continuă toată vara, lucru care mă decide la întoarcere de a consulta un medic. Consultațiile dau greș, iar singur doctorul prof. D. Și mai pe urmă dr. G. confirmă știrea surprinzătoare pentru mine, că o să am un moștenitor, știre care produce mare

bucurie în casă! Cu toată starea mea, mai concertez și îmi văd de cursul meu de la Conservator.

În luna martie, 23, încep niște dureri prevestitoare. Era pe la 6 dimineața. Doctorul G. chemat în grabă constată că este ziua decisivă și mă încurajează, însă eu n-aveam nici un fel de teamă, mai mult poate eram prea calmă și prea sceptică. Mi-era atât de egal de ce se va întâmpla cu mine!

Poate că în starea aceasta nu cunoști teama. Toată ziua până noaptea pe la orele 2 m-am zbuciumat în dureri mari și fără rezultat. Doctorul decide, ca să-mi curme suferințele, că ar fi necesară o intervenție. Cu ajutorul altui medic și al unei ajutoare, sunt cloroformizată și nu mai simt nimic. Când mă deșteptai din narcoză văzui totul ca printr-o ceață, însă toți în jurul meu au fețe îngrijorate. A fost foarte greaintervenția, neobișnuit de grea și contrar prevederilor optimiste, rezultatul trist! Copilașul, un băiețel, trebuise să fie sacrificat, deoarece structura mea internă a reclamat această jertfă, altfel eu trebuia să fiu sacrificată, lucru ce soțul meu n-ar fi voit în ruptul capului. Nu mi s-a permis să văd pe micul meu fiu, din cauza extremei slăbiciuni în care mă aflam.

Ce a urmat a fost un chin și mai amarnic, trebuind să stau fixată pe spate, legată la picioare în timp de 9 zile. Hrana se mărginea la câteva înghițituri de lapte, apă aproape deloc.

În fine, după îngrijirile devotate ale doctorului, mă văd pornită spre coalescență. Slăbisem enorm. Aveam o siluetă de fată de 13 ani!

După cinci săptămâni, în timp ce mi s-au trimis adevărate grădini de flori, iată-mă în stare să mă cobor din pat și să încerc după câteva zile o plimbare cu trăsura la aer liber. Bucuria alor mei era mare de a mă vedea iarăși în picioare, dar ce rezultat trist! Speranța de a avea și eu un copilaș mi-a fost crud luată! Trebuie să mă obișnuiesc și cu gândul acesta. Manifestările de bucurie nu mai conteneau, chiar doctorul îmi trimite un mare buchet de lăcrămioare și garoafe roz! Eram foarte emoționată de multiplele dovezi de simpatie.

Încet, încet, revenii la viață, mai plină de dor pentru muzica mea, ca niciodată înainte. În fine aveam și permisiunea de a începe să cânt, cu toată scăderea forțelor mele, deși când mă văzui în fața pianului, atacând un concert de Bach, mi se părea că am renăscut din nou. Nici urmă de oboseală sau de slăbiciune.

Începe o nouă eră a vieții mele, mai promițătoare și mai plină de avânt. Un timp plin de farmec, eram dornică de viață, de frumos și numai de frumos! Prea am avut în ultimul timp încercări grele de

răzbit, așa că zilele senine ce au urmat mi se păreau de un farmesc nespus.

Vara o petrec o parte pe malul Mării Negre, la Techirghiol, unde îmi făceam cura prescrisă de doctor în formă de băi calde cu nămol, iar Marioara făcea băi regulate în imensul lac și în mare.

Într-o zi urcarăm cele 260 de trepte ale farului de la Tuzla, de unde o priveliște măreață ni se prezentă ochilor. Uriași nori de furtună pluteau în văzduh, iar marea de o culoare de plumb topit mi se așternea la picioare, luna se ridica enormă de culoarea aramei. Nici un zgomot, totul pare că îți ținea răsuflarea în așteptarea furtunii. Fără să vreau îmi răsunau în ureche preludiul și minor de Chopin ale cărui armonii dezolante pare că izvoceau din acest peisagiu unic.

La întoarcere la hotel, vestea ca un trăznet ne lovi drept în inimă: murise regele Ferdinand! După o lungă boală fără nădejde și pe care o suportă ca un erou! Eram în preajma plecării spre București, așa că a doua zi intram în capitala îndoliată. Era ziua Sf. Ilie și o căldură apăsătoare plutea peste populația întristată adânc, căcă regele fusese bun și mult iubit.

Noi însă trebuia să plecăm după o zi de întrerupere, în Transilvania, așa că numai Horia putu fi de față la funerarele care se desfășurau în chip solemn în fața supușilor îndoliați ai bunului rege.

Toamna aduce noi griji. Țara e fără domn, micul principe Mihai e proclamat rege și se instituie o regență formată din prințul Nicolae, mitropolitul Miron și Buzdugan. Principele de coroană Carol părăsise din nou țara, încă cu mult înaintea morții părintelui său. Plecase cu gândul să nu se mai întoarcă niciodată. Dar toate acestea se schimbară mai târziu și prințul își mai reveni la sentimente mai bune. Deocamdată domneșteun copil, care deși adorat de supușii săi, totuși e încă prea crud pentru sarcinile și răspunderile care ar fi fost și pentru un om matur, foarte grele și apăsătoare. Regina Maria, cu marile ei însușiri de a domni, căci și pentru a domni cu adevărat există un anumit talent înăscut, regina este tot mai mult pusă în umbră, în așa fel că foarte atinsă, nu mai voește să mai apară la defilarea de la 10 mai. O vezi din când în când purtându-ți cu măreție doliul de regină văduvă, un doliu care trebuie, după rigorile etichetei, să dureze doi ani în șir. Poartă un fel de bonetă a la Maria Stuart, de altfel și portul rochii cu mărgele șirag de perle terminat printr-o cruce, este copiat întocmai.

În acest an concertez în București și apoi plec în străinătate unde am recitale la Viena, Berlin, Lipsca, Oranienburg.

LaPalat, la un ceai la regina, asistăm la primele demonstrații de unde, adică Radio. Un inginer rus de origine ne aduce sunete

muzicale prin mișcare de mâini și un fel de a pedala pe un sistem de armoniu. Sunetele sunt stranii și când dibuești fără siguranță, se aud urelete și mieunături ca de pisici. Cela Delavrancea și cu mine încercăm de a dibui sunetele însă ne alegem numai cu înfiorătoare disonanțe. La ceai asistă, luând loc lângă regină, soția regentului Sărățeanu, urmașul defunctului regent Buzdugan.

Micul rege Mihai, îmbrăcat într-o impecabilă jachetă de om mare, primește și el alături de mama sa, principesa Elena, mosafirii reginei, cu multă demnitate, însă nu fără a se declara încântat de felul elegant al îmbrăcămintei sale: "Mamă, pare că sunt un ministru", declară plin de mândrie înainte de-a veni oaspeții mamei lui. Cu toate că e foarte obișnuit cu lumea, se codește totuși de a întinde mâna soțului meu, pe care nu-l cunoscuse de fel până atunci. Însă la insistența severă a principesei care nu-l slăbește din ochi o clipă, o întinse cu multă grație.

Regina Maria are ținută plină de majestate, însă ochii triști. Printre mosafiri se află și doamna Veturia Goga, soția marelui nostru poet. Cu melancolie îmi vorbește despre muzică, despre minunatele lieduri de pildă: *Meine Liebe ist grün*, de Brahms, cu care reputase în trecutul ei de cântăreață mari succese. Apropiindu-mă după aceasta de exregina Elisabeta a Greciei, sunt întrebată despre subiectul conversației mele cu Veturia Goga. Spun despre ce a fost vorba, la care regina Elisabeta adaugă cu mult spirit: "Ja, aber Sie war nie grün in der Liebe!" – Aluzie făcută la viața plină de escapade pasionante ale sus numitei doamne al cărui glas într-adevăr de aur "voix d'or" te făcea însă, ca multe lucruri la care a fost împinsă prin impulsivul său temperament de artistă (poate), să le treci cu vederea și să fii îngăduitor. Slăbiciuni omenești!

Cu regina Elisabeta mă întâlnesc foarte des. Facem muzică de Strauss, Reger și Brahms. Vocea ei câștigă în amploare și are un fel de a interpreta lieduri care se apropie mult de un nivel artistic chiar mai pretențios. Această princesă are multe daruri și e dotată cu o inteligență superioară, pe lângă marea ei frumusețe clasică.

Luăm ceaiul împreună când la regele George, ca un adevărat gentleman, îmi servește ceaiul ca unei persoane de rang regal. Ca musafiră șed având la dreapta pe regină și la stânga pe regele George care povestește cu mult duh anecdote, unele despre marele actor Alexander Moissi, pe care a avut să-l cunoască personal.

Regina vine cu multă plăcere și la mine acasă unde după ce luăm ceaiul care îl servesc eu cu mama mea, pentru augustamea mosafiră. Are unele prăjituri preferate, care se fac la mine în casă.

După ceai cântăm împreună. Toată strada noastră e în ferestre văzînd automobilul regal staționînd la poarta casei mele.

Regina Maria (Mignon) a Iugoslaviei, Regina Elisabeta a Greciei, Marele Voievod Mihai, Printul Nicolae și Regele Carol al II-lea

Societatea “*Muzica*” sub conducerea d-lui Simion Nicolescu compozitor, organizează un concert unic în felul său, rugându-mă să-i dau concursul meu cu următorul program:

Concert în do minor p. pian și orchestră de Mozart,
Concert p. 2 plane în mi bemol Mozart,
Concertele p.3 și 4. plane de Bach.

Ultimele cu mine la pian cu următoarea distribuție de soliști: Pian I eu, II pian D-șoara Clara Galin (o excelentă elevă a mea); III A. Kleitsch ; IV pian Eduard Stein minunat pianist și elev tot al meu, care cântă și ca solist în Concertul în do minor de Mozart și în Concertul mi bemol de Mozart (alături de d-șoara Galin). A fost un succes delirant pentru noi. Lumea năvălise pe scenă după concert, manifestându-și admirația pentru execuția impecabilă, mai ales pentru Concertul de 4 plane de Bach, unde eu conduceam aparatul solistic.

Regina Elisabeta asistase la concert însoțită fiind de d-na Elena Peticari, despre care voi vorbi mai târziu mai mult.

A fost foarte greu ca să facem multele probe, necesitândtotdeauna cele 4 pianе. Cântam când în sala Conservatorului, când într-o sală a așa numitei instituții de binefacere "Pâinea zilnică", casă unde se dau pomeni pentru săraci în memoria defuncțiilor și unde miroasea întotdeauna a iahnie de fasole. Cu toată atmosfera aceasta culinară, repetițiile noastre se făceau cu un entuziasm din ce în ce mai mare, iar mult meritosul conducător al orchestrei înjghebată mai mult din diletanți, Dl. Niculescu nu cunoștea răgaz și osteneală pentru a pregăti cât mai perfect posibil acest concert unic.

La câțva timp în urmă fac o recepție mare la mine acasă, la care am poftit pe regina Elisabeta. Mai erau invitați: Societatea "Muzica", conducătorii ei și multe personalități artistice. La această serată n-au lipsit nici anumitemomente de haz, urmarea timidității unor personaje din cauza prezenței regale. La ora șase fix regina Elisabeta își făcu intrarea însoțită de d-na de onoare Adela Cantemir. La intrarea sa în salon e primită de un șir de doamne, care sunt plasate pe dreapta, iar la stânga stau gata de primire domnii. Eu o primesc la intrarea din hall. I se oferă un buchet de flori de către Soc. *Muzica*, iar eu fac prezentările.

Urmează să conduc pe regină la bufet ca să fie servită înaintea celorlalte persoane. Aici bucluc! Samovarul electric care fierbea de multă vreme, se încleștase în așa hal în urma vaporilor fierbinți, încât nu puteam întoarce de butonul care trebuia să dea drumul ceaiului. Fu un moment de hilaritate când a trebuit scos ceaiul direct din samovar cu ajutorul unei linguri mari de supă. În fine am reușit, după multă trudă, să punem ceștile cu ceai în circulație. După această introducere mult promițătoare, trioul Soc. *Muzica* se așează la pupitru ca să execute o bucată muzicală. Și aici nenorocire! Unul din domnii executanți fiind miop, purta ochelari, care la un moment nepotrivit fac un salt de pe nasul respectabilului domn, și căzând pe parchet se fac țândări! Noroc că execuția n-a suferit preamult și a fost dusă cu bine până la capăt. Un domn, vicepreședinte al acestei societăți, trebuia prezentat reginei. Însă ca culme, domnul avea un tic nervos la ochiul stâng, așa că îți dădea impresia că tot timpul trage cu ochiul către regină.

Printre asistenți regina zărește pe cântăreața de operă Tana Nanescu pe care o agreea foarte mult din pricina firei vesele și pline de duh: "Iată, cine are să ne cânte. Haide Tana, cântă-ne ceva!"

“Vai de mine, Majestate, nu sunt azi în voce!” “Să-mi permită Majestatea voastră să fac niște vocalize în altă odaie ca să-mi pun la punct glasul.”

Zis și făcut ! Unde nu gonește Tana și ca să nu fie auzită de regină, ajunge tocmai în pod, unde alt bucluc: dă peste fratele meu Vidi care se eschivase de la recepție, având mult de învățat pentru un examen, și care numai nu visase că va da peste el taman o domnișoară, el fiind numai în pijama. După câteva momente de ilaritate între cei doi, fratele meu o șterge, iar Tana începe Hi-hi-hi, ho-ho-ho----a---a. Una din servitoare auzind vuetele în pod aleargă și găsind-o pe cântăreața noastră acolo, crezu că i s-a făcut rău și cu forța aproape o ia de braț, mai cu voe, mai fără, și ți-o duce de-a dreptul la closet (spre râsul și uimirea ei).

În fine, totuși izbuti să-și dreagă glasul și după aceasta cântă acompaniată de mine câteva lieduri cu multă duioșie în glas.

Între timp se deslănțuie o furtună puternică, iar Regina pregătindu-se să plece își ia rămas bun de la lume. Dar pas, să poată ieși în curte unde turna cu găleata, iar curtea fiind strâmtă, nu îngăduia mașinei regale să intre, ci trebuia să parcurgă câțiva metri până la poartă. Ce e de făcut? Soțul meu nici una, nici alta, înșfacă o umbrelă de ploaie, iar pe regină la braț, și o conduce cu multă grație în acest chip până la mașină, care cât ai bate din palme fu înconjurată de o mulțime de curioși, iar de la ferestrele salonului nostru, invitații urmăreau cu ochi respectuoși însă plini de veselie, această ultimă etapă a vizitei regale.

După plecarea reginei, lumea se simte oarecum ușurată de a nu mai fi constrânsă de o anumită etichetă care cerea prezența reginei. Printre asistenți era și bătrâna principesă Catinca Ghica soția fostului nostru ministru la Viena, o foarte distinsă cunosătoare a muzicii.

Într-una din după amiezi poftind pe regină din nou la un ceai, de data asta foarte intim, îi prezint pe tânărul violoncelist român I. Fotino, care execută câteva bucăți acompaniat fiind la pian de o fostă elevă a mea, Marga Münzer. În casa părinților ei, care erau foarte melomani, am cunoscut diferite somități muzicale în trecere pe la noi, între care pianistii Scirta și Arthur Rubinstein, care auzindu-mă cântând Brahms și Bach a declarat că i s-au deschis noi orizonturi în ce privește interpretarea, spunându-mi în continuare: „Mais vous jouez d'une manière magnifique Madame, vous etes une tres grande pianiste et interprete!” Totodată doria să vin cu orice preț la Paris, unde trebuie să mă audă toată lumea. Tot acolo cunosusem pe

marele sculptor vienez Alex. Jaray, care se declarase un fervent și entuziasmat admirator al artei mele pianistice.

În acest an mult talentatul, aproape genialul meu elev, Radu Mihail în vârstă numai de 16 ani absolvă cursurile mele de pian, obținând și premiul *Poenaru Căplescu*, împreună cu premiul *Ciuntu* și mențiunea de muzician de mare viitor, lucru care nu s-a întâmplat în trecut nici unui elev. Acest copil mult dăruit era înrudit de aproape cu pictorul de seamă Vermont (unchi) și cu celebra noastră artistă Marioara Ventura, al cărui nepot era de asemenea. Talent promițător plecă la Paris, cu toate că eu doream să-și mai desăvârșească studiile în Germania, și cred și azi că am avut multă dreptate, căci cei din Paris nu dau întreaga atenție dezvoltării unui talent de seamă. Școala pianistică a lor nu mai este cea ideală, cum poate era pe vremuri și nici nu se pot lăuda că au scos pianiști de seamă. Recordul acesta îl deține și acum tot Germania. Afară de Alfred Cortot, nu văd nici un pianist parisian care ar fi demn să fie contat printre marii pianiști ai timpului.

După un timp mai îndelungat în care concertele și clasa mea de la Conservator mă preocupa în primul plan, iată că se apropie o epocă care are să aibă pentru cariera mea pianistică o influență din cele mai hotărâtoare.

Înainte de a vorbi despre aceasta, nu pot să trec cu vederea reîntoarcerea în țară după mulți ani petrecuți în exil, a principelui, fost de coroană, Carol, a cărui venire umple de bucurie delirantă toată țara românească. O bucurie cu tragice urmări, zece ani mai târziu!

1931

Regina Maria văzând cât mă bucur despre această sosire, mă apostrofează cu cuvintele: "Wie, auch Sie freuen sich, dass Carol zurück kommt! Sie kennen ihn nicht; man wird schon sehen wer Carol ist!" Am rămas consternată auzind aceste vorbe și mi se păru că sunt foarte puțin bine plasate în gura unei mame atât de bune cum era regina Maria. Însă mai târziu am văzut cât de mult adevăr conțineau. Țara era în delir că îți are în sfârșit iarăși un suveran matur și plin de inteligență și toată lumea spera tot binele. Nu tot așa curtea regală.

În luna august apare într-un mare cotidian berlinez următoarea notiță: "Di. Dr. Octavian Beu, consilier de legație a descoperit în Muzeul *Liszt* din Weimar o *Rapsodie română* de Franz Liszt și pe care autorul, nu se știe din ce motive, n-a tipărit-o. Această *Rapsodie* va fi executată pentru prima oară în public în decursul unei octombrie de către celebra pianistă română, Aurelia Cionca."

Surprinderea mea a fost mare. Iată ceva ce nici nu bănuiam că mă aștepta! De-abia mă întorc la București (1 sept.) și iată că se anunță că vine Octavian Beu, pe care *l-am cunoscut în treacăt în anul premergător*. Îmi prezintă copia *Rapsodiei* de Liszt și fotografia luată la Weimar după exemplarul aflat, care și acela fu scris de mâna lui Ioachim Raff, fost secretar al lui Franz Liszt. Numai decît trec la descifrat și o găsesc de cea mai autentică factură lisztiană. Temele românești abundă, ici colo și câte o temă de caracter maghiar, însă totul incontestabil presărat cu minunate melodii românești.

Regina Maria

Concertul se fixează, nu pe octombrie, ci pe ziua de 17 decembrie la Ateneul Român. *În trei săptămâni această rapsodie fu învățată pe dinafară spre uimirea și bucuria lui O. Beu, care deveni cel mai asiduu vizitator al casei noastre.*

Între timp îmi adusese minunatele jocuri românești de pe Mureș de Z. Kodály, compozitor de frunte maghiar. Și pe acestea, cu toată dificultatea inabordabilă, le-am pregătit în cel mai scurt timp și le-am așezat în memorabilul program din 17 decembrie 1931.

Toate ziarele din lume și mai ales cele din țară scriu articole lungi și comentează faptul atât de important al găsirii acestei rapsodii. Pentru noi românii este aproape o minune acest document găsit din care se vede cât de mult l-a preocupat pe marele Liszt melodiile noastre populare. Bucureștenii nu mai vorbeau de altceva decât de acest eveniment.

Bineînțeles că faptul că eu sunt aceea care voi face cunoscută această compoziție în țară și străinătate, a pricinuit multă invidie și sânge rău printre pianistii și pianistele din țară, lucru, ce însă nu i-a împiedicat să vie din toate părțile la concertul meu din 17 decembrie.

Între timp Beu îmi aduce tot felul de musafiri necunoscuți și cunoscuți mie, persoane interesante ca: însărcinatul de afaceri al Germaniei Dl. Kirchholtes cu soțului, un mare amator de muzică bună și în special de Bach pe care îl adoră. Principesa Sofia de Wied, fostă regină a Albaniei și prezidenta Liszt-Vereinului din Weimar, o asiduă vizitatoare a seratelor mele muzicale. Mi-e foarte dragă și îmi amintește mult de Carmen-Sylva a cărei nepoată de frate este. Ministrul Radu Djuvara, Nanu și mulți alți, mi se prezintă într-una la ceaiurile mele muzicale. Și "rapsodia" trebuie întotdeauna prezentată, cântată și e aplaudată frenetic. *Eu am ajuns să o visez și noaptea.*

Pianistul spaniol Claudio Arrau care își are și el recitalul la București, vine la un ceai la mine și iar trebuie să-i cânt și lui Rapsodia, de care a auzit așa mult vorbindu-se. Rămâne extasiat de felul cum o cânt și ce muzică colorată atât de viu a rapsodiei lui Liszt. Pe urmă Ignaz Friedman, pianistul cu renume mondial, Borowski tot celebru pianist, în fine toți care trec prin București și fac artă adevărată.

Concertul în București e fixat pe seara de 17 decembrie, la Ateneu, iar după aceasta în plan cum urmează să fie în turneul meu: Sibiu, Cluj, Brașov, Arad, Lugoj, Timișoara, iar mai târziu urmează orașele: Cernăuți, Iași, Sighișoara, Sebeș-Alba, Viena, Praga, Varșovia și o ședință la Radio difuziune în București, aceasta precedată de o conferință cu explicația temelor (Beu și cu mine).

Să ne întoarcem la concertul dela București. Cu trei zile înainte nu se mai găseau bilete. Cer audiență Regelui Carol spre a-l invita la Concert. Audiența o cer prin generalul Iliasievici, mareșalul curții pe atunci, care deși a învățat școala fiind elev al tatălui meu, nu

catadixește să-mi răspundă. Atunci vorbii direct cu principesa Elisabeta, pe care o vedeam de câteva ori în săptămână și expun faptul și nepolitețea acestui general. Cu un surâs ironic, principesa îmi răspunde: n-avem noi nevoie de răspunsul acestui personaj, voi spune eu fratelui meu regele, ca să asiste negreșit la concert și poți de acum să spui să se comunice acest lucru prin ziare și prin radio. Lucru ce nu întârzie să se facă întocmai. “Dacă regele este voevodul culturii, cum i se spune, atunci desigur că nu va pregeța să nu vie la acest eveniment cultural totodată și muzical”, mai adăugai eu în vorba mea cu principesa, care îmi promise că întocmai aceste cuvinte ale mele le va comunica regelui.

Sunt în căutarea unui pian de concert, deoarece pentru o asemenea seară, din nenorocire nici până în 1941, acest instrument atât de necesar în sala Ateneului, nu a fost cumpărat ca să satisfacă cererea publicului și a marilor pianiști, care se perindă pe această ilustră estradă. Ba “Asociația muzicală” (asociație formată din diletanți ai protipendadei bucureștene) au chibzuit că ar fi mai necesară cumpărarea și așezarea unei orgi în sala Ateneului, care de altfel nu prea are întrebuințare decât la cel mult două concerte de oratorii pe an. Așa cred că achiziționarea unui pian de concert ar fi fost cel mai cuminte și necesar lucru în primul rând.

Magazinele de muzică își disputau cinstea ca să-mi ofere fiecare planele lor. Ajunseseră la un conflict general, iar în seara concertului mă trezii cu două pianе Bechstein, unul pe scenă, iar altul suind pe scări în ultimul moment, chiar în clipa când regele suia scara de la loja regală. Pianul carefu suit în grabă pe scări, se prăbuși, însă din fericire n-a avut mari avarii, iar publicul nu află nimic despre această “catastrofă pianistică”.

Pianul de pe scenă, tot un Bechstein, îl alesesem eu și mă fixai asupra-i cu toate că nu era de primă calitate, însă tot era mai acceptabil decât celelalte. Când ieșii în scenă aplauzele cu care fui întâmpinată au fost nesfârșite, scena era toată împodobită cu trandafiri roz, de o mărime și frumuseță fără egal: un omagiu al descoperitorului *Rapsodiei Române*. Rochia mea verde deschis, care o purtam în acea seară memorabilă se împerechea minunat cu rozul delicat al trandafirilor. Sala era tixită de cel mai ales public, cu toate că Opera Română fixase în ultimul moment o premieră pentru aceeași seară. Sala operei rămase pe trei sferturi goală, toată lumea venind la concertul de la Ateneu.

În loja regală se afla regele Carol al II-lea, regina Elisabeta a Greciei, toată suita, iar în sală, într-o loje de primul rang se afla

principesa Sofia de Wied, dreptă în rochie gen albanez, în aceeași loje Beu și ministrul Djuvara. Toți miniștrii erau de altfel de față.

Succesul *Rapsodiei Române* de Liszt fu delirant, iar după bisurile care fui nevoită să le acord, publicul se înghesui năvălind cât putu să încapă în odaia artiștilor și pe coridoare, ca să mă vadă de aproape și să mă felicite cu urale nesfârșite. Fu o victorie muzicală care aproape n-avea pereche în anele de muzică ale Bucureștilor. După aceea, împreună cu principesa de Wied, Beu, Djuvara și alții, și natural cu familia mea, ne ducem să luăm masa la "Elysée", unde taraful vestitului Grigoraș Dinicu mă întâmpină cu o muzică triumfală "get beget" națională, cântată în cinstea mea.

Zilele următoare presa nu vorbi decât de evenimentul de la Ateneu.

Așteptăm să treacă sărbătorile Crăciunului și *cu primele zile ale lunii ianuarie pornim eu și cu Beu în turneu cu Rapsodia Română (bineînțeles și cu un program mare de altă muzică). Prima țintă fu Sibiu, oraș în care Liszt își făcu apariția în anul 1847, dând două concerte în drum spre Valachia.*

Anul 1932 aduse o iarnă grea cu zăpezi mari, care amenințau să oprească circulația trenurilor. Totuși pornim spre Sibiu unde ajungând trasei la hotelul *Împăratul Romanilor* (același hotel în care, prin întâmplare, găzduise și Liszt). Motivul că n-am locuit la unchiul doctor, care era foarte afectat de acest lucru, fu că trebuia să stau în centru pentru a-mi putea face exercițiile cotidiene pianistice, iar unchiul ședea departe și nu avea pian.

Concertul deslănțui un adevărat delir. Sala Talia (ceamai mare sală a Sibiului) era tixită până laultimul loc. Flori, discursuri din partea Reuniunii Femeilor Române, cu președinta d-na *Catinca Bârseanu, soțiamarelui luptător ardelean Andrei Bârseanu* în frunte, îmi prezentară omagii și felicitări. Cu o seară înainte fui oaspetea părinților lui Octavian Beu, Dr. Ilie Beu și soția sa născută Colbai. Cu această ocazie descoperirăm că mama lui Octavian Beu era bună verișoară cu soțul meu. Tot atunci cunosci și pe Irinuca Beu, fetița lui Octavian, un copil înzestrat cu o mare frumusețe și foarte serioasă pentru frageda vârstă de 8 ani.

A doua zi dimineăța, după concert, trebui să mă fotografiez în sala de concert la pian și în mare toaletă de seară. Fotografia artistică Guggenberger îmi făcu minunate fotografii, iar *după masă pornirăm spre Brașov.*

Aci furăm primiți de Tiberiu Brediceanu, cunoscutul folclorist și compozitor român. Și aci succesul fu mare. De aci plecarăm spre Cluj.

N-am să uit frigul îngrozitor îndurat în sălile de concert în acea iarnă grozavă. Însă din fericire, de la primele acorduri mă încălzeam și uitam de sala înghețată. La fel și publicul, mai ales deplângeam pe doamne, care veneau în mare toaletă de seară. Și aici, în frunte cu episcopul român Ivan, publicul mă ovaționează îndelung. Tot din motive artistice și din cauză că fratele meu Romulus locuia la marginea orașului, fui nevoită să trag la hotel.

De aici mă întorsei la București, spre a-mi vedea elevii de la Conservator care lucrau în absența mea cu asistentele mele.

În martie pornirăm spre Arad, Timișoara și Lugoj.

Îngrămădirea zăpezii aduse mari revărsări de ape, așacă unde treceam cu trenul, vedeam adevărate dezastre pricinuite de apele mari. Mureșul mai ales făcuse adevărate avarii și cu grije mă gândeam la concertul din Arad. Aci sosind, am locuit la o verșoară a soțului meu, al cărui soț era directorul Uzinei de apă, Mihai Tripa. Locuiam chiar lângă Mureș. Dimineața servitoarea mă trezi cu vestea că apele Mureșului au intrat în pivniță, iar mâine trebuia să aibe loc concertul în palatul cultural, care era clădit tot în marea apropiere a acestui râu. A doua zi circulația trenurilor fu întreruptă. Beu, care trebuia să sosească la amiază, fu nevoit să vină o bucată de drum pe jos, cu geamantanul în mână, obosit și plictisit sosi la palatul cultural, unde eu făceam o probă pe "Bösendorfer" din sală, cu toate că n-aveam mare nădejde de a da cocertul seara. Și chiar așa și fu. Masa o luarăm în grabă cu familia Tripa, iar cu o căruță traversarăm Aradul întreg, spre gara Aradului nou de unde mai pleca ultimul tren spre Timișoara.

În acest oraș trebuia să cânt a doua zi, și la Lugoj aveam concert. Așa că plecarăm fără a-mi da concertul la Arad, bucuroși de a putea avea încă un tren. Plecarea aceasta grăbită avea și o notă foarte caraghioasă, noi în căruță, cu toate bagajele și în grabă mare uitasem rochia de concert în dulap. Noroc că a doua zi mi-o adusesse prefecul Timișoarei, împachetată într-o minusculă cutie de fursecuri. Așa cum fusese împachetată în grabă de către buna mătușe Mariți, carenu-și putea veni în fire cu plecarea aceasta pe nerăsuflăte. Pare că o văd încă în pragul ușii frângându-și mâinile.

La Timișoara sosind, locuiesc la *Pension Central*, foarte bine și confortabil. Seara trebuia să cânt în Lugoj și pentru aceasta plecăm la ora șase după amiază, însoțită fiind de Alma Cornea, muzicantă și profesoară de pian la Conservatorul *Sabin Drăgoi* (Comunal) din Timișoara. Descindem la gară și de acolo mergem la hotel. Aici mi se taie răsuflarea văzând odaia în care trebuie să locuiesc. Podele stricate, pat de fier, un lavoar cu un lighean cât o luntre, din care

turnând apa în găleată mi-o vărsai în pantofi, din cauză că mâinile mele nu mai ajungeau să ție acest accesoriu de toaletă atât de necesar. Ce să spun, hotelul – o ruină și lipsit de cel mai elementar confort! La teatru, unde nici timp n-avui să încerc pianul, avui și alte surprize! Sala era tixită de lume și la ridicarea cortinei fui întâmpinată cu salve de aplauze. Aici altă calamitate: scaunul de la pian era atât de înalt, încât picioarele mele n-atingeau pământul. Pas de pune pedala! Mă scol, trec în culise și mi se aduce alt scaun, acesta era jos și scund: iar nepotrivit! În fine, a dat Domnul, și al treilea fu mai potrivit. Pianul cu mecanism vienez nu mă asculta cum doream, însă a fost acceptabil. Între culise mă pândeau pompierul, care de câte ori intram de pe scenă mă întâmpina cu cuvintele: „Doamnă, asta-i rapzodia?” Și nu se liniști până nu se cântă și numărul de senzație. Însă îmi mai făcu o șotie, și îmi prinse trena rochiei între ușa, înclud ușa peste ea! Eu nici pe scenă, nici în culise! Și publicul aplauda furtunos, iar eu bat cu disperare în ușe, ca să-mi pot scoate trena și să mă mișc. În fine, tot pompierul, săracul, îmi deschide, consternat de isprava făcută.

După concert care a avut un succes răsunător, mi s-a dat o recepție în cinstea mea, la locuința urmașului vrednicului și popularului compozitor Vidu, la Filaret Barbu care ne aștepta cu o masă somptuoasă în frumoasa-i locuință. Aici am dat peste un pian de concert (formă mică) Steinway. Cu ce regret mă gândeam, că a trebuit să cânt pe un pian puțin corespunzător la concert! A doua zi dis de dimineață primul nostru drum a fost la mormântul marelui nostru cântăreț Traian Grozăvescu, ucis mișelește de către soția lui într-un acces de gelozie. Acolo am depus toate florile mele permise în ajun la concert.

După aceasta plecăm spre Timișoara. Seara concert în acest oraș. Succesul a fost delirant. Flori, cunune de lauri, din partea orașului și societăților corale. De față era și marele nostru compozitor Sabin Drăgoi. În pauză veni lumea cu duiumul să mă vadă. Două tinere pianiste ungare în extaz îmi căzură la picioare sărutându-mi rochia și mâinile. După această seară frumoasă luarăm masa cu primarul, prefectul cu soția sa, Dl. Furlungeanu (soția sa, născută general (?)) și Sabin Drăgoi cu soția sa. Drăgoi făcu asupra mea o puternică impresie. Un cap de Beethoven – Jupiter, o statură potrivită, dar croită parcă din Bronz. Ochii scânteietori, ochii geniului adevărat! De aici porni frumoasa prietenie, care durează încă și azi și care își avea trăinicia și prin faptul că mai târziu fetița sa adorabilă fu botezată de mine. Nu tot așa pot spune despre prefectoriță, care prin felul său

de ase purta în societate îți lăsa o impresie puțin favorabilă în ce privește educația ei de acasă, cu toate că avea o mamă admirabilă.

A doua zi furăm poftiți la Conservatorul comunal (sub direcția lui Drăgoi), unde la un pian *Bösendorfer* destul de bun, descifrai împreună cu autorul opera mistică „Constantin Brâncoveanu” de Drăgoi. Eram profund mișcată de măreția temelor, varietatea și bogăția neasemuită a ritmicei, de cea mai autentică factură românească, o piatră prețioasă în literatura muzicală română, care n-avea pereche! În acordurile preludiului se părea că cercurile se deschid!

Spre seară plecarăm din Timișoara cu cele mai bune amintiri, iar a doua zi dis de dimineață sosii acasă, spre bucuria tuturor ai mei. Șirul de succese ale *Rapsodiei române* de Liszt continuă însă în înainte. Furăm chemați la regina Maria, care nefiind în București nu putu asculta concertul meu din 17 decembrie. Regina, de altfel, era întotdeauna de față la toate concertele mele. Aici întâlnii din nou pe iubita principesă Sofia de Wied, care a doua zi veni să mă vadă acasă.

Sezonul viitor mă duse în alte orașe ale țării, iar la lași mi se făcu o primire triumfală. Publicul în delir mai să nu-mi rupă rochia de pe mine. Locuiam la compozitorul bine cunoscut Alexandru Zirra, cu care eram dinainte în legături de mare prietenie, asemenea cu frumoasa sa soție. În casă la dâșii domnea acea atmosferă caldă și primitoare curat moldovenească și eram înconjurată cu atâta dragoste și atenție, încât totdeauna mă simțeam fericită la dâșii. De altfel, cântai la lași de patru ori după olaltă, și cu orchestra orașului, odată dirigent Mircea Bârsan, iar altă dată Theodor Rogalski de la București. Întotdeauna succesul era enorm. Mai cântai și pentru cantina copiilor săraci, tot la Teatrul Național, iar întreaga sumă considerabilă – o dăruii acestui scop – neprimind nici spezele drumului, căci numai așa mi se părea că am făcut fapta pe de-antregul bună.

De lași mă leagă multe amintiri frumoase, între altele o călătorie în toiu iernii. Eram trimisă de Ministerul Educației Naționale ca membră în comisa de definitivare a profesorului de conservator Radu Constantinescu. Era un frig de crăpau lemnele și pietrele și Zirra cu mine ne pusesem în cap să vedem străvechile biserici ale lașului. Într-o trăsură strămtă și cu coșul ridicat, tremurând de frig, mai să înghețăm, dar bucuroși ca niște copii de școală, făcurăm vizite pe la biserica Bernowski, Trei Ierarhi, Mitropoliei și alte minunății. Trei Ierarhi, o comoară adevărată, plină de pietre scumpe și îmbrăcată în aur, pe care nici Zirra, cu toate că e ieșan, nu o văzuse în interior.

Făcea cruci și mulțumea lui Dumnezeu că a avut parte să vadă această minune de artă și bogăție.

După o plimbare de două ceasuri ne-am întors înghețați „toacă” (expresia lui Zirra), acasă, unde ni se pregăti un ceai fierbinte, care ne făcu să ne vie inima la loc. N-am să uit nici pădurea de argint de la Bârnova, văzută a doua zi din trenul care mă ducea spre București.

În februarie 17, 1935, cânt la Ateneu în simfonicul dirijat de Ionel Perlea. Concertul d-moll de Brahms (prima audiție în București). Acest concert minunat l-am studiat în șase săptămâni l-am cântat cu entuziasm și bucurie, prinsă de farmecul și bogăția melodică și arhitectonică a acestei minuni muzicale. A fost un mare eveniment. Regina Maria a ținut să asiste de asemenea și principesa Sofia de Wied. După ovațiile care nu mai conteneau, m-am reîntors în loja familiei mele, fapt observat de Regina Maria, care mă salută în chip admirativ din loja sa regală. Eu i-am răspuns printr-o reverență, iar publicul prin aplauze îndelungate.

Nu mult după aceea, cânt din nou cu Perlea concertul în d-moll de Bach în locul lui Edwin Fischer, care trebuia să fie solistul acestui concert și n-a putut sosi la vreme. Din nou am avut mare succes.

Ionel Perlea începuse să aibă mulți admiratori, iar eu cu soțul meu și cu prietenii mei, printre care doamna Perticari Davila contribuim din răspuțere spre a-i creea o atmosferă favorabilă în sală, de câte ori dirija. Trebuie să recunoaștem meritele lui cât și talentul și cultura muzicală și un dar deosebit de a dirija. Păcat însă că atât caracterul cât și sufletul lui nu erau de adevărat artist. Multă răutate, mojiție și lacrimi erau ascunse în el și mai târziu, toți aceia care l-au ajutat au avut de suferit din această cauză.

Într-o seară ne ducem împreună cu prietena mea Maria Streitfeld, originară din Sebeș-Alba și o bună pianistă, despre care voi mai vorbi, la operă, spre a vedea „*Frederica*” de Lehar. Suind treptele, calc în rochia mea de voil și o rup, așa că ajungând în loje nu știam cum să fac să nu se vadă. Între timp vine să mă vadă Perlea, pe atunci directorul Operei române și Markowski mare regizor de la Viena și acum la București. Markowski văzând jena mea, numaidecât chemă croitorul teatrului și așa cu toți în jurul meu și cu croitorul în genunchi, ocupat cu reparația rochiei mele, publicul asemenea făcut curios de ce petrecea în loja mea se uita spre mine, așa că făcurăm foarte mult haz de situație, care se sfârși numai cu ridicarea cortinei. În fine mă văzui iar în ordine cu toaleta mea deteriorată. Markowski

mi-a rămas un bun și credincios prieten până la moartea sa care se întâmplă în anul 1939.

Vorbisem mai înainte de prietena mea Maria Streitfeld.

Eram mici copile amândouă când ne-am văzut prima dată. Din jocul cu păpușile a devenit, după mulți ani, mai târziu o mare prietenie muzicală. Ne-am cunoscut în orașelul Sebeș-Alba în care locuia cu părinții ei, oameni de vază. Cacovița noastră era la distanță de 12 kilometri, așa că vara ne vedeam des.

După războiul mondial trecem regulat prin acest mic oraș plin de lume dornică de muzică adevărată, dând în fiecare an câte un concert reușit în sala mare a Gimnaziului sășesc, unde se afla un pian Blüthner de concert. În ultimii ani acest pian necesită o mare reparație, așa că văzând acest lucru într-o vară, adusei pe specialistul acordor Thielemann de la București, care îl făcu ca și nou, aducând din Germania tot ce trebuia pentru o radicală reparație. Cu acest prilej și pentru a achita cheltuielile, am dat în octombrie din nou un concert în care am fost sărbătorită cu toată căldura și recunoștința întregului public. Un covor de flori era așternut pe tot parcursul meu, iar pe scenă era o adevărată grădină de plante. Între pauze mi se ținură discursuri de recunoștință din partea „*Musikvereinului*” și *Frauen Verein-ului* și o profuziune de flori îmi acoperi pianul și scaunul meu de la pian. Era un moment foarte emoționant.

Locuiam peste drum la prietena mea Maria, de care mă despărții foarte greu a doua zi, spre a pleca spre casă. O fire extrem de nervoasă și sensibilă, nu prea fericită în căsnicie și mereu cu marea sete de frumos și de muzică aleasă, conducea ea însăși un cor de femei cu care dădea concerte reușite în orașul său natal. Nu mult după aceasta veni invitată de mine, la București unde cântarăm amândouă la Radio. Să nu uit și de mama ei, Doamna Luisa Gross, o femeie adorabilă, care cu toată vârsta foarte înaintată era veșnic plină de vervă și activitate.

Într-una din luni (care de obicei e ziua mea când primesc lume) am avut o mare recepție, la care fu poftită și *principesa de Wied*. Înainte de a veni la mine fusese la un ceai la Regina Maria, care auzind că este invitata mea, o trimisese mai de grabă de la acest ceai cu vorbele: „Du-te, că ai să întârzi de la ceaiul Aureliei Cioncal!” Lumea se strânsese multă și eram în așteptarea soliștilor, care trebuiau să vină. Iată că sosește D-na Gruber, cântăreața de lieduri venită de la Wiena, care necunoscând pe princesă și emoționându-se la gândul că trebuie să cânte în fața sa, făcu o temenea până la pământ în fața prietenei mele Maria, care era instalată într-un mare fotoliu, crezând că dânsa era principesa. Se făcu haz pe tema

aceasta, iar regizorul Markowski făcu un spirit bine meritat. Mai târziu se înfățișe și un tânăr pictor bulgar, Aristow, pe care îl cunoscui la recenta sa expoziție de tablouri. Auzind Legenda Sf. Francisc pe valurile mării de Liszt și care o cântai în acea seară, a rămas atât de pătruns de emoție, încât mi-a făcut cadou un frumos tablou al său, reprezentând marea în fierbere. Un suflet de artist adevărat care neputând să uite că m-a cunoscut, îmi scria des de oriunde se afla.

Nu știam și nu presimțeam că *draga mea principesă de Wied* are să fie pentru ultima oară la mine. Anul viitor, tot într-o luni, avea să-mi vie vestea tristă că ne-a părăsit pentru totdeauna. Aceasta se întâmpla la moșia sa „Fântânele” din Bacău unde de atâtea ori fui poftită, fără ca măcar să ajung o dată să mă duc. Și așa se curmă și ultima legătură directă, care mă lega sufletește de memoria bunei și neasemuitei Regine Elisabeta (Carmen Sylva) a cărei nepoată mult iubită a fost această scumpă principesă, Sofia de Wied.

De câțiva ani mama mea începu să sufere de o boală de a cărei gravitate noi copiii ei nu ne-am dat seama bine. Memoria avea lipsuri tot mai dese, activitatea lăsa tot mai mult de dorit lucru neobișnuit la dânsa, care era o ființă căreia nu-i era suportabil să nu lucreze într-o direcție. Doctorii chemați constatară o clerozare a creierului. Boala progresa încet dar sigur. Ultimul an, 1937, a fost chinută grozav și ea și noi, iar după mari suferințe în Sanatoriul Central, cea mai bună, cea mai dulce dintre mame, numai iubire pentru ai săi și numai jertfe, a trebuit să sfârșească atât de trist! Multă vreme, și azi chiar după patru ani dela moartea ei, nu mă pot liniști de loc, gândindu-mă la suferințele îndurate și de ea și de noi. O pierdere care va lăsa mari și grele urme în sufletul meu!

Nu mult după aceea, Regina Maria se îmbolnăvește subit și în chip misterios, suferă și nu se mai poate ridica din pat. Doctorii spun că ar fi ciroza ficatului, se vorbește și de un accident nenorocit provenind dintr-o împușcătură dată de o mână nechibzuită, fie ea chiar regală. După mari suferințe, fiind transportată și în diverse sanatorii din străinătate, se reîntoarce în țară, spre a sfârși cu viața ei atât de bogată și din plin trăită, la Sinaia. Tot aici o mai văzui cu un an înainte, tot suferindă, pentru ultima oară. Sinaia! O revăzui după mulți ani. Era într-o dimineață de iunie, când porni cu trenul înarmatcu un mare buchet de trandafiri galbeni bine învelit în hârtie udă, ca să nu se ofilească. Erau destinați reginei suferinde.

Coborând în gară găsii o trăsură care mă duse la hotel. Nu știu ce tristeță plutea în aer, ca o presimțire de rău! Sinaia nu era încă populată cu viligiaturiști, era tristă și părăsită. O mașină mă duse spre castelul *Foișor*, însă era interzisă apropierea vehiculelor, așa că făcui

drumul pe jos de la casa vânătorilor spre castel, o bucată destul de lungă, iar pentru mine, cu tocurile mele cam înalte, destul de penibilă.

Lată-mă la castel. Jos în vestibul mă debarasez de pardesiu și intru în marele hall unde mă primește generalul Zwideneck, maestrul de ceremonii al reginei și o doamnă de onoare. Sus la regină se afla doamna Tătărescu, soția primului ministru de pe atunci. Se vorbea de boala reginei, însă toți arătau un optimism oarecare. Nu mult după aceasta fui introdusă la suverana bolnavă. Așezată într-un fotoliu, acoperită cu o cuvertură de pluș roșu pe genunchi, cu ochii ei mari albaștri cercetători, însă mult mai slabă, arăta o oarecare bucurie de a mă vedea. Era înconjurată numai de portretele copiilor ei în vârstă fragedă, parcă voia să-și amintească anii ei de tinerețe falnică și fericită. Mi se plânse de mari dureri în picioarul drept, dureri de nesuportat, cu glasul sugrumat de lacrimi. O mare milă mă cuprinse și îi spusei cuvinte mângâietoare. Îmi povesti apoi despre fiica sa Ileana care tocmai adusese al cincilea copilăș pe lume și era tristă că nu poate să fie acolo la Sonnberg lângă copila ei cea mai iubită. Îmi luai rămas bun cu tristețe în suflet și cu presimțirea că n-am să mai revăd pe regină în viață. Se adevăra această presimțire, după un an încă de viață chinuită. Regina ne părăsi pentru totdeauna lăsând multă jale și durere în inima poporului ei, care a iubit-o sincer.

Între timpse întâmplă și un eveniment mai îmbucăcător pentru noi. Uitasem să notez că în toamna anului 1936 sora mea s-a căsătorit cu inginerul L. Manițiu. Căsătorie din mare dragoste cu toate că viitorul soț avea din prima căsătorie, care o contractase foarte tânăr, două fetițe. Printr-o coincidență, părintele său era un vechi prieten, tot ardelean de origine, al tatălui meu. Așa că o întâmplare mai fericită nu se putea să fie. Cunoștința s-a făcut prin d-na S. Manlin, sora d-nei Viorica Ursuleac, vestită cântăreață română, celebră în străinătate. În primul timp s-au stabilit la Brașov, unde soțul Marioarei, ca inginer, ocupa un post însemnat la *Astra*. După aceea nu trecu mult, și se stabiliră definitiv la București, spre marea mea fericire. Îmi venea tare greu să trăiesc departe de sora mea mică, cu atât mai mare îmi fu bucuria când o văzui iar aproape de mine. În acești ani și triști și voioși, am avut mai multe concerte în țară și chiar și în străinătate. În anul 1939 trebuia să plec la Praga, Budapesta și Varșovia, însă din cauza marilor evenimente politice ca intrarea neașteptată a lui Adolf Hitler în Praga, și ocuparea acestui oraș de către germani, mă făcui să renunț în ultimul moment de a revedea Praga, unde am fost atât de strălucit primită de presă și public și unde deja era anunțat concertul meu și să mă mulțumesc numai cu

concertul din Varșovia, Polonia părându-mi-se mai puțin amenințată de război și mai aproape de țara mea.

Călătoria a fost destul de agreabilă și sosii a doua zi dimineața în Varșovia, cu o mică întârziere, din cauza defectării vagonului nostru de dormit. Această întâmplare putea să aibe rezultat mai grav. Era cât pe aci să ne coboare la 8 km de Varșovia, distanță care ar fi trebuit s-o parcurgem cu automobilul. Deja câțiva dintre pasagerii vagonului de dormit se consultau foarte alarmați, printre care era și un atașat de legație din Iran, care mai avea și o misiune diplomatică secretă de îndeplinit și era plin de grije, tot mereu mă întreba ce să facă, de altfel a fost tot timpul voiajului plin de atenție față de mine, cu toate că eram cât se poate de rezervată, nedorind să fac cunoștințe de prisos. Însă totul se aranje în bine și după o staționare de o jumătate oră într-o mică gară, ne văzurăm în sfârșit în gara mare a Varșoviei. Această gară se clădea atunci și era neisprăvită, însă dedimensiuni colosale. N-a avut norocul de a fi termiantă că numai la câteva luni mai târziu fu distrusă de bombele nimicitoare germane.

De la gară mă îndreptai cu o mașină în str. Ordynicke unde locuia un vechi prieten, consulul și compozitorul Brzezinski cu soția lui, și care în chipul cel mai afectuos m-au invitat să locuiesc la dâșșii. Primită am fost cu toată căldura de acești buni prieteni. Însă atmosfera în Varșovia era apăsătoare. Întruniri politice zgomotoase avură loc, chiar noaptea treceau cortegii întregi pe la ferestrele mele, vociferând și cerând intrarea Poloniei în război pentru a pedepsi pe Hitler, pentru acțiunea sa neașteptată. Se temeau polonii de soarta cehilor și cam nu i-au înșelat presimțirile.

De data aceasta avui un impresar care nu se ocupă mai de loc de concertul meu, un evreu obraznic. Fie din cauza manifestațiilor politice, care nu mai conteneau, sau chiar din cauza puținei reclame ce s-a făcut, concertul n-a avut publicul care trebuia să vină. Ambasada noastră în frunte cu ministrul Franasovici nu și-au făcut nici pe departe datoria, cu toate că am fost poftită la un ceai la doamna ambasadoare. Ministrul cu soția sa locuiau într-un splendid palat vechi, aparținând nu știu cărui mare magnat polon. Era plin de obiecte prețioase, vase antice de China, covoare somptuoase persane, argintării și aurării vechi, o minune. La concert ministrul neputând asista (vorba vine), mi-a trimis un coș de flori cât o casă, crezând că așa poate să-și scuze absența. Doi domni de la legație și-au făcut datoria asistând la concert. În schimb ambasadoarea Germaniei, contesa Moltke, care de fel nu mă cunoștea, a ținut să asiste până la sfârșit. Concertul a avut loc în vechea sală a Conservatorului de

muzică, unde de altfel se dădeau toate concertele soliștilor. O sală nesimpatică și un pian Steinway mediocru, care cu greu l-am găsit într-un magazin de muzică ținut de o metresă evreică a prințului Lubomirski. De altfel pe scenăse mai aflau încă alte 3 pianе de concert, unul mai prost ca altul.

Bunii mei prieteni Brzezinski au fost cât se poate de drăguți cu mine, așa că am plecat din Varșovia și de data aceasta cu amintiri plăcute. Am vizitat minunatul muzeu plin de tablouri prețioase, dintre care lucrările monumentale ale marelui pictor polon Mateyka mi-au rămas în suflet. Fratele compozitorului Brzezinski, Stanislas m-a poftit din nou la un dejun în frumoasa sa locuință, unde am revăzut pe soția și familia sa. Bătrânul compozitor mă însoțea peste tot, îmbrăcat elegant și cu nelipsitele mănuși albe!

Bieții poloni nu bănuiau ce-i aștepta după un interval de trei luni! Erau îmbătați de ambiție și trufie veritabilă polonă. Rău conduși de oamenii lor politici, care au aruncat orbește țara lor într-o aventură din care au ieșit bătuți și micșorați cum n-au mai fost poate înainte, niciodată. Placai din Varșovia cu inima grea, însă bucuroasă că plec spre casă. În tot drumul, mai ales după ce am trecut frontiera, o mișcare militară neobișnuită și o aglomerație enormă în tren, se puteau constata. Toate culoarele vagoanelor erau tixite de bărbați care plecau pentru concentrări de trupe, iar o invazie de evrei emigranți care păreau că bănuiesc ce o să-i aștepte mai târziu, plecau și ei cu familiile lor spre Palestina. Nu putui să trec din vagonul de dormit la vagonul restaurant din cauza înghesuiei, așa că noroc că aveam la mine portocale, biscuiți și ciocolată, trebuind să mă mulțumesc cu acestea. Uitasem să spun că la Varșovia asistai la un concert simfonic dirijat de Georgescu, care nu se aștepta de loc a mă vedea la concertul său. A mai cântat atunci o pianistă suedeză, care mi s-a părut slabă, din moment ce a venit numai cu parafraze învechite. Programul nu conținea nimic din lucrările vreunui compozitor român, cu toate că era dirijat de pe-antregul de un dirijor român. Acest lucru fu observat cu multă severitate de critică, care se aștepta să vadă în program lucrări de Enescu, Sabin Drăgoi sau alți compozitori români.

În această scurtă săptămână petrecută la Varșovia am putut observa marea agitație războinică care domnea în acest oraș și cred, că aceeași atmosferă se resimțea în întreaga Polonie.

Nu mult după reîntoarcerea mea în țară, izbucni războiul și ocuparea Poloniei de către trupele germane; fu o chestie de două săptămâni. Focul se întindea uriaș peste întreaga Europă. Hitler dovedește un curaj nemaipomenit de temerar. Armata lui e invincibilă;

ocupă pe rând majoritatea țărilor beligerante. Mussolini l-ar seconda dacă n-ar fi prea italian. Intenții bune, dar n-are autoritatea necesară. La noi o adevărată invazie de polonezifugari. Acești nenorociți găsesc în țara noastră un azil plin de bunăvoință față de nenorocirea lor atât de mare. Sute și mii de refugiați trec la noi cu familii, cu mașini, cu tot ce au putut apuca în grabă. Mareșalul Smijly Ritz, Vech, sunt și ei printre fugari, după ce au vârat țara lor în nenorocire; iau și ei calea exodului. Amândoi sunt internați la noi în țară, iar restul tot așa.

La examenul din toamnă se prezintă și câțiva polonezi. Primesc și eu unul, un doctor de meserie, dar interpreta frumusețea Chopin. Studiase destul de serios muzica la Conservatorul din Krakowia. Pemine mă izbi înfățișarea lui nenorocită dar distinsă, în același timp. Voind să-l ajut, l-am primit în clasa mea, văzând că ceilalți colegi ai mei să codesc și cedând și insistențelor lui Jora, care era plin de compătimire pentru acest vitregit de soartă.

Încep cursurile la școală în clasă am câteva talente: Grete Roth, Vichi Milicescu care are un talent excepțional. La examenul de fine de an cântă *Concertul Ddur* de Brahms stârnind entuziasm nelimitat, iar la producție care are loc la Ateneu, sub direcția lui Perlea, cântă *Concertul* de Schumann cu același entuziasm, fiind primită de publicul numeros din sală. Toți ceilalți elevi absolvenți care se manifestă atunci sunt cu totul puși în umbră de acest mare talent pianistic. Pentru prima oară decern premiul meu în valoare de 10.000 acestei fete tinere. Acest premiu care poartă numele meu l-am constituit din fondul de 350.000 lei creat din diverse concerte date de mine și cu un adaos din partea soțului meu Horia. Despre această miraculoasă fetiță de 16 ani neîmpliniți, voi mai vorbi și mai târziu.

Înainte cu un an am avut conflicte din pricina decernării premiului meu, pe care colega mea Florica Musicescu dorea în ruptul capului să-l dau elevei absolvente a clasei sale, o evreică rusă, un talent tehnic, însă cu totul lipsită de personalitate. M-am împotrivit cu hotărâre, deși s-ar fi putut da acest premiu și unui bun elev al meu, care cântase perfect *Concertul în F moll* de Chopin, dar având convingerea că trebuie acest premiu să se decerne numai elementelor de mare valoare, nu l-am dat în acel an, spre marele necaz al sus numitei colege, care voia în ruptul capului să vadă acest premiu destul de însemnat, înmănat elevei sale favorite. Supărarea acestei ambițioase profesoare a durat multă vreme, însă eu am fost foarte mulțumită că am putut să-mi mențin părerea mea intransigentă.

A doua premiantă (după un an) a fost din întâmplare tot o absolventă de a mea. Greta Roth – Wehner din Sighișoara, care a

cântat cu mare amploare *Concertul în D-moll* de Brahms, stârnind mare entuziasm la producția de fine de an, care a avut loc la operă.

De-abia în anul 1943, premiul meu l-am decernat unui absolvent, Corneliu Gheorghiu, elev al profesorului Musicescu, un băiat plin de talent, care cred că va avea un viitor frumos în arta pianistică. În acest chip s-a încheiat și acel conflict, care se iscase între noi două.

Ajung la un punct foarte important al acestor memorii. Este vorba despre scrierea primului concert de pian în stil românesc, scris și compus pentru mine de Sabin Drăgoi. Ideea venea de la mine, iar Drăgoi după ce cumpănise bine totul, se apucă și îl scrisese acest concert de înaltă valoare muzicală, care va rămâne pururi în literatura pianistică universală.

Între timp se întâmplă la București lucruri de mare importanță politică. În vara anului 1940, fără veste, se ocupă de către rușii bolșevici, Basarabia noastră și o parte din Bucovina. Mare emoție și grozavă desperare în toate părțile țării noastre! Această întâmplare tragică fu ca urmare a nefastului regim politic, care dăinuia de câțiva timp în România mare. Carol al II-lea dotat cu ascuțită inteligență politică, însă rău sfătuit de sfetnicii netrebnici, ducea țara de râpă. Nu mult înainte fu dat ordin de sus pentru împușcarea lui Zelea Codreanu și a altor mii de legionari. La 6 octombrie abdică, forțat fiind de mareșalul Antonescu, care luă conducerea statului, înscăunând în tronul țării pe Mihai, fiul regelui Carol II. A fost cel mai dramatic moment din istoria României moderne. S-a ajuns la lupte de stradă, care însă fură potolite după trei zile. În acest timp trăiră Bucureștenii zile de groază. Eram fără stăpân, fără ordine, însă mareșalul Antonescu duse totul la bun sfârșit și ordinea și disciplina se întronă iar în țară.

La Conservator secretarul devenind legionar peste noapte, are mai multă autoritate decât directorul Cuclin, de altfel, „mulți” și „multe” s-au transformat la repezeală în fervenți legionari, deși până atunci erau masoni convinși și știuți de toată lumea.

La operă stagiunea se deschide cu miraculoasa operă a lui Drăgoi, „Năpasta”, pusă din nou în scenă de regizorul-muzician Scăueru-Zoican, precedată fiind de câteva coruri legionare (lucru prea puțin potrivit). De altfel și direcțiunea operei fusese încredințată valorosului compozitor moldovean Alex. Zirra, care cu mult tact și multă dibăcie o conduse multă vreme de mai bine de un an, plecând și lăsând unanime regrete.

Concertele și spectacolele trebuiau terminate cu imnul regal până la această vreme, măsură prea puțin potrivită, deoarece acest

imn atât de impunător, ajunsese să se banalizeze enorm. Cu noul regim și această obișnuință de a termina orice spectacol cu acest imn, cade din fericire, spre mulțumirea tuturor și în special a artiștilor executanți, a căror grije de sfârșit de concert era totdeauna de a găsi modalitatea fie prin plăci, coruri, orchestre mici, pentru a putea fi executat imnul și a nu indispuce autoritățile polițenești prea conștiințioase în acest lucru.

În toamna acestui an primesc vizita cunoscutului fabricant de pian Grotrian (Steinway), care îmi mulțumește pentru că i-am cumpărat marele pian de concert trimis cu câteva luni înainte să-i cânt ceva pe acest formidabil instrument. Cântându-i marea fugă în A moll de Bach cu preludiu, rămâne extasiat și-mi declară: „Sie sind eigentlich der rumänische Giesecking”.

Acest mare pianist german sosește la Bucureștiși suntsolicitată să-i cedez pianul meu pentru concertele sale. Pentru acest mare serviciu care îl fac, Giesecking n-a găsit de cuviință să-mi mulțumească cum s-ar fi convenit, lucru care mă face a nu mai ceda nimănui pianul meu.

După câteva zile, în noaptea de 10 noiembrie se întâmplă groaznicul și catastrofalul cutremur în care pieiră atâția oameni. Din fericire casa noastră fu foarte rezistentă și ne-am ales cu mici pagube, afară de minunata figurină care reprezenta o femeie harfistă, din marmoră și onix, un dar al reginei Elisabeta, care căzu de pe soclu și se fărâmă în bucăți.

Am trecut cu vederea să spun, între timp am avut prilejul să ascult la Timișoara noua operă de mare calibru (durata 4 ore) de Sabin Drăgoi, cu numele de „Kir Ianulea” (după nuvela lui Caragiale), o lucrare plină de pietre nestimate românești cu un balet formidabil de stil faustic. Necesari mi s-a părut înscenarea unei asemenea opere plină de dificultăți tehnice și scenice, un regizor de primul rang, care din nenorocire nu s-a găsit până în prezent ca să însceneze perfect această operă grandioasă. Interpreții au fost însă destul de bine, având în vedere grelele probleme puse cântăreților (de exemplu rolul domniței nebune) cântat de o doamnă Mărcuș. Asemenea greu rol a avut și d-na Hubic în personajul principal Acrivița. Această operă a întâmpinat mari piedici și la premieră, care a avut loc la Cluj. Dorind să o cunosc, am plecat expres din București pentru a auzi a doua reprezentație, care însă n-a putut avea loc din cauza netrebniciei direcțiunii și a unui cântăreț rău disciplinat. Bietul Drăgoi era foarte mâhnit, mai ales că țineam eu să văd această operă despre care Jora, cunoscutul compozitor, în critica sa, o numește ca fiind fără egal în anele muzicii noastre și putând sta ca valoare și dimensiuni

alături de Maeștrii Cântăreți de Wagner. Așteptăm timpul când o direcțiune mai capabilă a operei din București va găsi timpul și forțele necesare acestei perle muzicale, spre a o interpreta așa cum compozitorul o visează. Asemenea cu o regie specială. Când va veni această vreme? Când se vor dezbinda de intrigi meschine, culisele și direcțiunile operelor noastre?

Martie-Aprilie 1942.

Plec spre Timișoara. Sunt primită la gară de Sabin Drăgoi, care mă conduce la locuința sa, spre găzduire, și unde sunt primită cu toată dragostea de vrednica sa soție Livia, asemenea și micuța sa fetiță a cărei nașe sunt se bucură văzându-mă. A doua zi încercăm în sala Conservatorului comunal o repetiție cu orchestra improvizată a concertului de pian. Fiind foarte greu de citit pentru orchestră nu s-a înțeles prea mult din frumoasa lucrare, rămânând ca să se pregătească orchestra în acest sens. Eu de mult îl cântam de pe rost și mă bucuram de frumusețile diverselor motive splendide din această bucată de mare anvergură.

Revăd pe fratele meu cu familia, care sunt refugiați în Timișoara, împreună cu toți profesorii Conservatorului din Cluj. Fratele meu Romulus împreună cu familia sa refugiaseră cu doi ani înainte la București, când cu cedarea Ardealului de nord Ungariei gest de fățarnicie de neiertat al lui Alfred Hitler, care prin aceasta a căutat și a reușit să ne atragă în război alături de germani, cu promisiunea de ni-l înapoia după victoria finală.

Câtă jale și amară tristețe și suferință pe bieții noștri ardeleni! Ce prigoniri înfiorătoare din partea ungarilor, veniți ca stăpânitori în această parte a Ardealului. Ce urgie au dezlănțuit!

Fratele meu cu familia au rămas la noi timp de aproape doi ani. În acest timp Romulus își cere mutarea la Conservatorul din București, unde erau două catedre vacante. Nu izbutește, cu toate drepturile sale care erau incontestabile, având suplinitorii acelor catedre, mai ales maestrul concertator al Filarmonicii, A. Teodorescu, mare protecție, soția lui fiind nepoata mareșalului Prezan. Celălalt, Sandu Albu, om de treabă și violonist cu oarecare reputație, de asemenea a rămas la catedra care o suplinea. Fiind fără mijloace de existență, fratele meu nici nu s-a gândit să concureze. Celălalt, în schimb, avea o mulțime de posturi și câștiga din greu, așa că ar fi fost drept să cedeze postul său unui refugiat merituos și cu așa familie grea. În fine, s-a văzut că nici acest regim nu lucra cinstit. De altfel și directorul Conservatorului, Cuclin, nu s-a purtat loial. Ceilalți colegi ai

mei au fost foarte solidari cu fratele meu, cu excepția violoncelistului Cocea, un om care s-a văzut în toate, voind să ajungă – prin orice mijloc – la situații bune, de unde pe rând, pe rând, a zburat, ajungând tot mai jos, datorită firii lui de parvenit.

Iată că sosi și ziua când voi cânta concertul pentru pian de Sabin Drăgoi. Până atunci l-am lucrat mult și foarte intens. Toată lumea muzicală din București e foarte nerăbdătoare să-l cunoască. Jora vine într-o bună zi să îl cânt; mă acompaniază destul de bine din partitură. Găsește frumuseți minunate în unele teme ale concertului, dar i se pare forma nu destul de în stil de concert. Drăgoi și-a creat pentru acest concert un nou stil și o nouă formă de concert, nu cea obișnuită, de care se îndepărtează întrucâtva. Îl trec o dată și cu Cella Delavrancea care îmi declară categorică că numai eu pot să-i înving dificultățile și sunt în stare să-l stăpânesc pe deplin. Mulți tineri pianiști, cărora le cânt concertul într-un cerc restrâns la mine, sunt plini de entuziasm de această muzică curat românească fără urmă de banalitate (de altfel tot ce scrie Drăgoi poate fi caracterizat așa) și plină de surprize noi și nebanuite.

La 7 februarie, în fine, într-un concert al Filarmonicii dirijat de Ionel Perlea, are loc prima audiție a concertului, cu un public entuziast și cu Enescu aplaudând frenetic. Se poate spune că a fost un succes deplin, însă păcat că orchestra n-a avut decât două repetiții cu mine, ca de obicei domniile de la Filarmonică sunt totdeauna prea obosești pentru a avea timpul necesar de a executa bine și o lucrare de seamă românească. Perlea cu mult înainte de aceasta venise la mine și îmi ceruse acest concert fiind eu solistă, după ce îl trecuse cu mine o dată la două pian. Este un muzician perfect și un dirijor de înaltă ținută, însă totdeauna stăpânit de toane, când bune, când rele.

N-am putut niciodată înțelege de ce și-a alcătuit programul său al acestui concert, când trebuia să prezinte în primă audiție primul concert pentru pian din literatura românească, scris cu atâta măiestrie de Drăgoi; zic nu puteam înțelege și nici astăzi nu mă dumiresc de ce a mai băgat două numere vocale slabe, executate de D-na E. Guțianu de la Opera Română, un număr de violoncel executat de Lupu, care nu s-a auzit de loc în sală, fiind complet copleșit de orchestra prea tare și la urmă: Valsul Imperial de Johann Strauss, ne la locul său de fel într-un program care trebuia să înconjoare demn și potrivit în stil, premiera *Concertului* lui Drăgoi. De altfel, mulți critici au relevat acest fapt, minunându-se de neglijența alcătuirii a programului.

Acest lucru a indispus mult și pe compozitor care era în sală într-o loje. În pauză a venit Enescu la mine declarându-mi că am

cântat admirabil Concertul, găsind mai ales finalul strălucit. După amiazi invitație la Enescu acasă împreună cu S. Drăgoși Horia.

Ca de obicei, aici am ascultat din nou cântecul inspirat al lui Enescu (numai al său), căci totdeauna invita prieteni și amatori pentru a le cânta în formă de repetiție programele concertelor sale. Princesa Maruca Cantacuzino, acum soția sa, faceonorurile cu multă dibăcie socială ca de obicei. A fost o frumusețe pe vremuri și dragostea permanentă a lui George Enescu, dragoste care s-a sfârșit după 20 de ani, cu căsătoria lor. Acum are aerul unei împărătese bizantine, însă foarte masivă ca siluetă. Are obiceiuri stranii, de exemplu te cheamă la telefon la miezul nopții ca să te invite pe a doua zi la muzică la dânsi. Enescu nicio dată nu vrea să vorbească la telefon, pentru nimic în lume, așa că prințesa e nevoită să facă acest lucru întotdeauna personal.

La o lună după mine, tânăra mea elevă Victoria Milicescu își face debutul său cu Filarmonica, fiind solista lui George Georgescu în *Concertul Es dur* de Liszt. Succesul a fost cât se poate de strălucit. A cântat cu mare temperament și tehnică în pur stil lisztian (care din ce în ce dispare tot mai mult), acest greu concert.

1942, joi 19 febr.

Azi aniversarea căsătoriei noastre. Se împlinesc 22 de ani de atunci și era tot într-o zi de joi și tot iarnă grea. De dimineață la dejun Horia mi-a făcut ca dar un platou mare de argint pentru fructe, iar Marioara a venit cu zambilă albă. Seara ne ducem la un concert dat în cinstea compozitorului Mihail Jora a cărui aniversare de 50 de ani o sărbătorește Societatea Compozitorilor Români. Cântă Enescu, Lipatti, Silvestri și Stroescu!

20 febr.

Eri am ascultat muzică de Jora. Public mult și compozitorul a fost sărbătorit de prietenii și elevii săi. Enescu a cântat minunat. Stroescu asemenea.

Azi curs la școală. Talentata mea absolventă a cântat Frank Variațiuni simfonice, care le pregătește pentru Filarmonică. Păcat că s-a măritat atât de repede; n-are nici 18 ani împliniți!

21 febr.

Azi a venit Cella Delavrancea la mine spre a cânta la două pian. Am discutat mult despre muzică. E incontestabil o persoană extrem de inteligentă. Cu felul ei de cânt nu mă împac, căci e totul prea brutal. Am cântat transcripțiuni de Bach- Philipp și dansurile românești de Coloman Chovan. Pentru Cella o revelație. Nu le cunoaște de loc.

23 febr. Duminică, zi de odihnă.

24 febr.

Tenorul profesor Stroescu la ceai. Am cântat lieduri de Mozart. Un maestru perfect al cântului. Mi-a povestit multe lucruri interesante, despre Hautvolée-ul din Londra și prințul de Walles, fost rege Eduard, detronat în 1939, pe care l-a cunoscut de aproape.

24 febr.

28 febr.

Scrisoare de la Drăgoi. Mă invită să văd Opera sa „Kir lanulea” și tot atunci să repetăm prima dată concertul său pentru pian dedicat mie. Rămâne să mă hotărâsc pentru plecarea la Timișoara. Tentația e mare, dar și greutatea unei călătorii, acum în toiul răzbiului!

1 martie

Muzică (lieduri diverse cu Stroescu). Multă interpretare, dar Brahms prea teatral. Noblețea cântului în lieduri nu poate să o aibă decât un cântăreț de lieduri german.

2,3,4, 5 martie

Ceai la mine cu multă muzică românească.

Carol Miculi e la ordinea zilei. O Beu a descoperit multă muzică românească de acest compozitor uitat, român-bucovinean și elev și prieten al lui Chopin. În compozițiile sale inevitabil multă infleunță chopiniană. Vom face o conferință cu muzică de el.

S-a mai cântat de către mine și Miron Șoarec, un fost elev talentat al meu, Kovan: Dansuri românești la două pian. Foarte interesant.

6 martie

Azi probă de quartet de coarde la Conservator. Proba concertului de mâine, care este primul din ciclul de quartete de Beethoven, organizate de Enescu. Este neobosit, cântă cu toți și acompaniază pe toți. Elevii l-au ovaționat. I-am reamintit de muzica de cameră, ce-o făcea la palat pe vremea reginei Elisabeta, când se cântau pe rând toate quartetele de Beethoven. Vremuri apuse!

Tot în martie, în ciclul de concerte cu muzică de cameră, concert de muzică de cameră la Ateneu, organizat tot de Enescu, cu concursul lui Radu Mihail, un foarte talentat pianist și elev al meu.

Suntem tot în plin război, am intrat și noi alături de germani, declarând război până și Americii. Unde ne va duce îndrăzneala aceasta? Toate puterile mari sunt contra lui Hitler (nu cred că soarta noastră va fi prea bună în acest război!) Concertele mele continuă, în țară numai și cu mult succes.

Multă lume e prea optimistă. Până acum n-am înregistrat nici un serios bombardament aerian. Încercări de-ale avioanelor rusești pe deasupra Bucureștiului n-au avut rezultat. Atât că te făcea să te scoli noaptea din pat, spre a coborî la subsol, unde personalul, mai ales bucătăreasa, erau în panică. Totul se liniștea după scurt timp și noi ne urcam iar la etaj, însă eram cam nedormiți pentru a doua zi când trebuie să continuăm lucrul zilnic.

Mari artiști germani se perindau la noi pe scena Ateneului între care preferați erau: Kempf, celebrul interpret mozartian, Gieseking neasemuitul interpret al lui Debussy, Edwin Fischer etc. Cunoscându-i mai de aproape, ca oameni, nu ca artiști, te decepționau cu felul necioplit de a se purta, afară de elvețianul Edwin Fischer, care cu exteriorul său de cioban din munții Alpi, cu un surâs al său te câștiga numaidecât, nu numai cu magistralele sale interpretări pianistice, care mai ales în Sonata F moll de Brahms atingeau sublimul. O mare revelație pentru publicul românesc, a fost opera de mare anvergură și de perfect stil moldovenesc, Alexandru Lăpușneanu de Alex. Zirra. Cred că am mai amintit în trecut despre acest compozitor moldovean ca unul dintre prea puțini ai noștri, care a scris muzică pur românească. Totodată era profesor de armonie și compoziție la Conservatorul din Iași și a format o adevărată pleiadă de tinere talente.

Ca interpreți principali în sus numita operă figurează P. Ștefănescu Goangă, un mare cântăreț, de un formidabil volum vocal și tot atât de formidabil de voluminos. Întrupa pe voevodul moldovean Alex. Lăpușneanu, dându-i o interpretare de cea mai înaltă calitate.

Alături de acest mare cântăreț, Lucia Bercescu creea la perfecție figura blândă dar totodată dramatică și pasionată a Doamnei Ruxandra, soția voevodului moldovean. Un glas de mare amploare și strălucire împreună cu jocul pasionat pe scenă, caracterizează pe această cântăreață a noastră, care va face de sigur o strălucită carieră mondială. Regia lui Const. Pavel (Tini, cum îi spuneau prietenii și admiratorii) era desăvârșită în toate amănunțele. Muzica acestei opere te înduioșă de la primele accente curat moldovenești, cu care începe și uvertura. A fost un răsunător succes pentru opera românească.

Afară de *Alex. Lăpușneanu*, fecundul compozitor român a mai scos la iveală: *Capra cu trei iezi*, o delicioasă operă pentru tineret, care a fost primită cu cel mai mare entuziasm și se juca cu casa închisă și alte 3 opere care așteaptă să vadă lumina rampei: *O Făclie de Paște*, *Furtuna* și *Ioan Potcoavă* (Ultimele două inspirate din Istoria Moldovei). În acest timp Zirra fu numit directorul Operei din București. Cu multă destoinicie și tact și-a îndeplinit acest dificil rol. De multe ori l-am primit în casa noastră ca pe un foarte drag prieten și oaspe. Din când în când era însoțit de frumoasa sa soție, moldoveancă neaoșe și grozav de gospodină, care prefera însă să nu-și părăsească casa patriarhală din vechiul Iași. Deseori am fost găzduită în această casă cu prilejul deselor mele concerte din Iași, oraș ce-mi era atât de drag întotdeauna. Tot acolo, nelipsiți la concertele mele am cunoscut pe prof. I. Iordan, actualul nostru ambasador la Moscova, și pe energica sa tovarășe de viață, d-na Iordan.

Viața muzicală la București era în toi, cu toate știrile cam îngrijorătoare, care soseau de pe front. Germanii din București erau nelipsiți la toate concertele. Institutul de Cultură a lor organiza la sediul său concerte interesante, la care erau solicitați să cânte cei mai de seamă artiști ai noștri, printre care George Enescu, Cella Delavrancea și eu, am fost rugați să cântăm. Eu am cântat mai ales muzică românească.

Însă se simțea furtuna în aer și lumea era plină de griji. Am mai cântat de câteva ori la București și o dată îmi aduc aminte că am cântat toate trei sonate de Brahms pentru pian și vioară cu prof. Sandu Albu, concert care s-a repetat la Sibiu nu mult după aceea. La acest concert am avut un mic accident. Voind să cobor de pe podiu o treaptă care ducea la odaia artiștilor, această treaptă fiind solidă, se urni din loc, iar eu călcând în aer, mă trezii jos, ca într-o trapă. Bietul Sandu Albu făcând ochi mari de spaimă reuși să mă scoată foarte repede, dar publicul se speria de-a binelea crezând că mi-am făcut

vreo leziune la mâini; dar se liniști repede văzând că eu sculându-mă le-am tras o reverență mare (ca la concert). În pauză a fost un adevărat pelerinaj la mine, toți vrând să se convingă de aproape că nu m-am lovit. A doua zi am plecat singură la Sebeș Alba unde mă aștepta alt concert, de data aceasta un recital.

Acest voiaj a fost ultimul cu trenul, căci nu mult după aceea cu început bombardamentele masive americane asupra noastră. La București urma să mai dau încă două recitaluri, din care unul la 5 aprilie, Arta Fugii de Bach (la două pianе la Dalles) cu pianista Maria Streitfeld, iar altul la Ateneu în seara de 25 aprilie. Nici unul nici altul n-au mai putut avea loc.

Înainte de acestea, la 31 martie am mai concertat la Ateneu sub direcția lui Mihail Jora, cu orchestra simfonică, executând la 2,3 și 4 pianе concerte de Bach, cu concursul Mariei Streitfeld, Victoriei Milicescu și Miron Șoarec. A fost un entuziasm delirant și sala arhiplină aplauda cu frenezie, forțând repetarea finalului din Concertul pentru patru pianе de Bach.

Refugiul 1944

În dimineața zilei de 4 aprilie repetăm programul Arta Fugii de Bach, Maria Streitfeld și cu mine la sala Dalles, în vederea concertului nostru ce urma să aibă loc a doua zi 5 aprilie.

D-abia ajunsese acasă începe să se-audă un zgomot asurzitor, bubuituri enorme, erau bombe care cădeau asupra Bucureștilor, bombe americane. Ne coborâm cu toții la subsol, așa cum eram, îmbrăcate încă cu paltoanele și cu notele la subțioară, căcide-abia sosisem. Jos, jale grozavă, bucătăreasa leșină de spaimă, toți eram palizi însă ai mei își păstraseră calmul.

Ca prin minune casa noastră scăpă teafără; la spatele nostru ardea o altă casă mare, iar pe aceeași stradă se aprinsese alta.

După 2-3 ceasuri, bombardamentul încetează, dar ce dezastru peste tot!

Sora mea cu fetele era din fericire la Predeal, plecând în ziua de 1 aprilie, rămânând soțul ei care sosi la noi cu vestea că și casa lor a fost grav avariata, iar cele din jur nimicite și câteva persoane ucise. Spre seară mai vine și un tânăr soldat german, pianist de meserie, și căruia îi dăruisem niște note, vine să vadă dacă am scăpat teferi din urgia bombardamentului. Hotărâm ca a doua zi să plecăm cu un camion spre Ardeal. Noaptea în care nu dormisem de loc, se

succedau multe bubuituri de tun și explozii întârziate în diferite colțuri ale nenorocitului nostru oraș, atât de vesel odinioară.

Dimineața împachetăm în lăzi ce putem. În nici un chip nu mă pot despărți de notele mele pe care le voi lua cu mine cu dulapurile lor cu tot. Pe la orele 10 vine iar tânărul soldat german aducând cu sine încă un camarad. Sunt rugată de ei să le cânt Fantezia cromatică și Fuga de Bach. În casa vraște și eu cu mâinile mele pline de praf. Totuși mă așez la pian și le împlinesc dorința. Aud cum unul din ei neputând să-și stăpânească emoția și sub impresia covârșitoare a muzicii lui Bach, plânge. Eu cred că niciodată n-am cântat cromatica mai frumos ca în această zi.

În aceeași după amiază am plecat cu soțul meu și prietena mea Maria Str. luând drumul pribegiei și trecând pe străzile Capitalei citeam la fiecare pas afișele noastre, care anunțau "Arta Fugei" de Bach, însă care devenise, cu o ironie a soartei, "fuga noastră" dinaintea inamicului.

Treceam prin drumuri necunoscute, ocolind șoseaua către Ploești, unde se zăreau vâlvătai de flăcări uriașe, provenite din bombele aruncate. Călătoria a durat toată noaptea și abia a doua zi amiază am ajuns în orașul Sebeș, ținta călătoriei noastre. Orașul fierbea din cauza mulțimei de refugiați. Era acolo și Ministerul de Finanțe cu funcționarii săi, toți căutând adăpost temporar în acest mic orașel ardelenesc. Noi furăm primiți cu brațele deschise în casa prietenei mele pianiste Maria Str., de către bătrâna și venerabila ei mamă d-na Gross și de soțul Mariei.

Iată-ne deocamdată departe de Bucureștiul atât de expus bombardamentelor. Puteam să lucrez pe un pian destul de bun la prietena mea. Iară când s-a prins de veste că mă aflam acolo, au început să vie tineri pianiști din alte localități ca să-mi cânte și să-mi ceară sfaturi.

Veni și luna mai. În 16 fiind ziua mea, la dejun mă așteptau pe masă cele mai minunate mărgăritare. Era o profunzime de flori, care răspândeau mireme îmbătătoare în tot cuprinsul camerei. Horia îmi aduse și câteva cadouri, care îmi făcură bucurie și pentru moment uitasem că eram pribeagă și departe de casa mea. Nu mult după aceea plecarăm la Cacovița unde aveam o vie mică și o casă bătrânească. Luasem cu noi și pe acordorul Thilemann, căci acolo mă aștepta pianul meu care necesita un acordaj.

Era o dimineață însorită. Totul era în floare. Grădinile pe unde treceam erau pline de pomi înfloriți. Cuci cântau parcă se luau la întrecere. În zvon de clopote intrarăm în sat. Era sărbătoare, "Înălțarea Domnului". Țăranii în haine curate de sărbătoare ne

Înconjurau fericiți de sosirea noastră. Începurăm să ne instalăm în casa noastră, care părea nouă după radicalele reparații făcute de Horia. Așteptam și sosirea Marioarei, căredupă câteva zile sosi împreună cu fiicele soțului său, Silvia și Monica.

Comuna noastră fiind ferită de bombardamentele americane, ne mai liniștirăm cu toții.

Eu lucram mult pe micul meu pian Mannborg, care mi-era drag prin forma lui sobră amintea clavicordul din trecut. De altfel, se și numea "Pianochord". Lucram cu frenezie mai ales la Humoreasca de Schumann, care mi se potrivea de minune, însă cu toată dificultatea atât tehnică cât și interpretativă, am izbutit s-o cânt perfect.

Din când în când mai auzeam clopotele de labiserica noastră care anunțau apropierea avioanelor dușmane, care însă treceau peste comuna noastră cu nepăsare. N-aveau motive de bombardament. Trenurile se auzeau însă de la o distanță mai apropiată. Se dădeau lupte crâncene în direcția Turdei. Ni se cutremurau ferestrele și ușile în urmabubuiturilor artileriei. Eram cu groaza în sân, fiind destul de aproape de locurile de luptă.

În seara de 23 august însă pe când ascultam veștile la radio, se făcu o tăcere absolută deodată. După scurt timp auzirăm că s-a încheiat armistițiul și că luptele au încetat. S-a produs o schimbare bruscă în conducerea țării, încheiarăm pacea cu rușii și de-acum totul se va schimba. Pe foștii noștri aliați, germanii, îi considerăm dușmani.

A fost o zăpăceală de nedescris în rândurile germane. Au fost și lupte crâncene pe lângă Capitală până s-au putut retrage cu desăvârșire armatele lui Hitler.

Armistițiul fiind încheiat, luptele încetară, iar armatele biruitoare începură să se scurgă prin diferite părți ale țării.

Într-o dimineață lucram la pian. Aruncându-mi privirile spre geam, văzui trecând pe uliță un cortegiu straniu. Mulți călăreți în haine militare, în frunte cu altul care ținea în mâini un bici de piele de culoare roșu aprins. În urma călăreților uruiau căruțe și furgoane. Cortegiul era încheiat de o cămilă, după care se luaseră copiii satului ca după o altă minune. Mi-am dat seama că și în satul nostru intraseră cazacii rusești.

În sunetul Tocatei de Prokofieff pe care eu tocmai o cântam la pian, își făcură intrarea la noi. Natural că toți ne alarmaserăm. Soțul meu își îmbracă repede uniforma de căpitan, cu toate decorațiile, de asemenea și un nepot al nostru, care era deja în uniformă de locotenent, iar valetul nostru își puse uniforma lui de sergent. Așa îmbrăcați se așezară în fața porții, Horia pe un jeliț de grădină având în dreapta pe locotenent și în stânga pe sergent ! Militarii ruși fură

impresionați și își închipuiau că treceau prin fața unui cartier superior de militari români. Toți începută să salute formându-și rândurile mai strâns, treceau în pas de defilare prin fața celor trei personaje, ofițeri superiori și sergent. Iar noi femeile, ascunse pe după perdele, urmăream această comedie de operetă abia stăpânindu-ne râsul.

Nu trecuse nici o jumătate de ceas și năvăliră la noi prin spatele curții fetele satului care fugeau prin grădini, ca să nu dea cu ochii de cazaci. Veniră sărmanele la noi cu legături de haine, tot ce era mai bun și putură să strângă la repezeală.

Le-am primit să se adăpostească la noi în casă, unde credeau ele că ar fi fost mai în siguranță. În odaia din fund se strânseseră nepoatele noastre și era cât pe-aci să se întâmple o nenorocire. Una din ele, Silvia, zări o pușcă de-a fratelui meu Ovidius, care era răzimată de un perete și ridicându-o la ochi trase prin pălăria de pae a fratelului meu, Romulus atârnată de un dulap și o gpuri și pe aceasta. Ar fi fost o scenă ilariantă fiind vorba de o veche pălărie, de care noi întotdeauna făceam haz văzând pe fratele meu că tot o puneape cap de câte ori pleca într-o excursie prin împrejurimi. Însă în halul în care ajunsese după împușcătură nu s-ar fi putut întrebuița, așa că "rogojina", cum o poreclisem noi, era menită să fie zvârlită acum la gunoi !

Noi însă ne îngrozeam la gândul că s-ar fi putut auzi troznitura glonțului și atunci ar fi putut năvăli la noi cazacii, crezând și cu drept cuvânt, că s-ar fi tras asupra lor din casă.

Din fericire, nu s-a întâmplat nimic și toată lumea se mai liniști după această nouă emoție.

Curtea noastră fu ferită și mai departe de către soldații năvălitori, lucru de necrezut. Se vede că ideea că aici locuiesc "ofițeri superiori" îi ținea în șah.

36 de ore avurăm de suportat invazia, însă după aceea trupele s-au retras, lăsând în sat cai morți și multe alte lucruri neplăcute.